

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:38

SAYI:447

MART 2015

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetlerinde Aşk</i> Prof. Dr. Mustafa SEVER.....	1
<i>Er Şiiri (Şiir)</i> Mesut İlkyan YANIK.....	6
<i>Şark Meselesi Üzerine</i> Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.....	7
<i>[Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı]</i> Robert DANKOFF (Çev. Yrd. Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ, Dr. Mevlüt GÜLMEZ).....	11
<i>Âşık Sefil Selimî'de Toplumsal Problemler</i> Dr. Hasan COŞKUN.....	14
<i>Melekler Şahidimdir (Şiir)</i> Harika UFUK.....	16
<i>Size Osmanlıcadan Diyeceklerim Var</i> Ahmet ÇİÇEK.....	17
<i>Fazıl Ahmet Bahadır'ın Şiiri</i> Muhsin İlyas SUBAŞI.....	18
<i>Hata Raporu (Şiir)</i> Ali Rıza MALKOÇ.....	20
<i>Alanya'dan Derlenen Doğum Âdetleri</i> Dr. Ali Rıza GÖNÜLLÜ.....	21
<i>Erciyes (Şiir)</i> Abdülkadir.GÜLER.....	26
<i>Eski Anadolu Türkçesinden Yeni Tespit Edilen Kelimeler</i> Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	27

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 7,5 TL

Yıllık abone bedeli: 50 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 90 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 38 ★ SAYI: 447 ★ MART, 2015

Giriş
Türklerin İslâmiyetle tanışması, Özaydın'ın tespitine göre (2002:252), Hz. Ömer devrinde Arap ordularının fetihleri sırasında bir Türk-Arap mücadelesi şeklinde başlamış ve uzun süre de devam etmiştir. Çin'in Kuça valisinin kumandasındaki Çin ordusu ile Ebû Müslim'in kumandanı Ziyad b. Salik kumandasındaki Abbasi ordusu arasında 751 yılında yapılan Talas Savaşı'ndan sonra bu mücadele, yerini barış ve dostluğa bırakır ve bu süreçte İslâmiyet, Türkler arasında yayılmaya başlar. Satuk Buğra Han'ın, amcası Kadir Han Oğulcak'a karşı giriştiği taht mücadelesini kazandıktan sonra İslâmiyet'i Karahanlı Devleti'nin resmî dini olarak kabul etmesinin (Emet 2002:470) yarattığı heyecanla da Türkler kitleler hâlinde Müslümanlığı benimsemeye başlar. "Saray çevresi dışında, dervişler tarafından yürütülen propagandalar sayesinde, göçebe Türk boylar da yeni dine kazanıl[ır]" (Melikoff 2006:158). Türklerin İslâmiyet'i benimsemeleri, İslâmiyet'in gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlar. Maverâünnehir ve çevresinin İslâm egemenliği altında olması ise bölgedeki birçok merkezde tekkelerin kurulmasını mümkün kılar. Bu süreçte İslâmiyet'i, dolayısıyla da İslâm kültürünü ve medeniyetini tanımaya başlayan Türkler, bu yeni dinin gereklerini yerine getirirlerken toplumsal hayatlarını, siyasî yapılarını da İslâmiyet'in öngördüğü şekle dönüştürmeye başlarlar. İslâmiyet'in samimi ve kararlı savunucuları olan Türkler arasında eski şamanlara benzeyen sufiler, İslâmiyet'i yaymak konusunda kendilerini görevli sayarlar. Bu görevi yerine getirmek üzere yola çıkan birçok Türk derviş, Türk yurtlarına dağılır. "Bilindiği gibi Ahmed Yesevî'nin on iki bini yaşadığı bölgede, doksan dokuz bini uzak bölgelerde olmak üzere müritleri ve tasavvuf geleneğine uygun olarak tayin ettiği çok sayıda halifesi vardı. Bunlar vasıtasıyla onun, göçebe ve İslâm'ı yeni kabul etmiş toplulukların psiko-

lojilerine uyum gösteren irşâd halkası, dalga dalga genişlemiş ve Orta İdil bölgesini ve daha ötelere de içine almıştı." (Yazıcı 2002:411). Bu dervişler, İslâmiyet'i kabul etmiş, ancak anlamına vâkıf olmamış, kural ve esaslarını tam olarak öğrenememiş ya da henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş göçebe Türk boylarına anladıkları dil ve alışkın oldukları şekillerde İslâmiyet'i anlatma yoluna girişirler. "Böylece eski halk edebiyatımız, doğmakta olan yeni dinî-tasavvufî halk edebiyatına bir kaynak ve model vazifesi görmüş olur. Hikmetlerin şekil, ölçü ve anlatım yöntemi açısından eski, ruh ve konu bakımından yeni oluşunun nedenleri budur." (Eraslan 1982:156).

Hikmetlerle İslâmiyet'i anlatmaya ve yaymaya çalışan sufilerin geniş halk kesimlerince benimsenmesi, sevilmesi ve çevrelerinde toplanmaları oldukça olağandır. F. Köprülü'nün (Köprülü 1984:19) ifadesiyle ilâhîler, şiirler okuyan, Allah rızası için halka birçok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri Türkler eskiden dinî bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek haretle kabul eder, dediklerine inanırlar. Bu suretle eski ozanların yerini "ata" ve "bab" unvanlı birtakım dervişler alır. Bunlar, göçebe Türkler arasında, yani Sir-Derya kenarlarında ve bozkırlarda mevsimlere göre yer değiştiren göçebe Türk toplulukları arasında, onlar için anlaşılması güç İslâmî kural ve esasları onların anlayacağı yalın ve anlaşılır bir şiir dili ile anlatan dervişlerdir. Bu dervişleri irşat eden ve yönlendiren bir mürşit olarak Ahmed-i Yesevî'nin, İslâmiyet'in Türkler arasında benimsenmesi ve yayılmasında gerek yaşayış ve tavırlarıyla gerekse kurduğu tarikat ve söylediği hikmetlerle büyük hizmetleri olmuştur.

Ahmet Yesevî ile başlatıldığı kabul edilen tasavvufî Türk edebiyatı şekil, dil ve anlatım açısından İslâmiyet öncesi Türk edebiyatının özelliklerini gösterir. Özellikle tekke ve zaviyelerde gelişen bu edebî anlayış, "Türk'ün inanç ve duygularına,

bediî zevklerine tercüman olmuş, ahlâki değerlerini kuvvetlendirmiş, yeni ruh ve düşünce genişliği ile insanımızın hayat ve kâinata bakış tarzını değiştirmiş ve onun manevi hayatını beslemiştir.” (Eraslan 1982:153). İslâmiyet’in benimsetilmesi ve yaşanılması sürecinde toplumsal bir görev üstlenen mutasavvıf şairlerin sanat kaygısı ve lirizmden uzak söyledikleri, dil ve şekil açısından geleneksel Türk şiiri özelliklerini taşıyan şiirlerine Türkistan’da “hikmet” adı verilmiştir. Hikmet adıyla dile getirilen bu şiirler, halkın konuştuğu günlük konuşma dilinde, halkın duygu ve düşüncelerine uygun samimi bir edayla söylenmiş eserlerdir. Türkistan’da hikmet söyleme, Ahmet Yesevî tarafından başlatılan ve Yesevî dervişlerince devam ettirilen bir gelenek hâlini almıştır.

Hikmetler gerek tekkelerde gerekse halk arasında ezberlenme, toplu olarak okunma şeklinde bir ibadet şeklini almıştır. Özellikle Yesevî dervişleri hikmet söylemeyi bir görev olarak kabul etmiş ve gittikleri her yerde halka İslâmiyet’i anlatmada bir araç olarak kullanmışlardır. “Toplandıklarında (meclislerinde), Yesevî müritleri zikr-i erre (bıçkı zikri) denen çok değişik bir zikir uyguluyorlardı. Bu ad, ‘Hay...hu...’ haykırışları ile başlayan zikrin söylenişinin, bıçkı sesini andırmasından kaynaklanmaktaydı. İslâm’ı yayma amacı içinde, Ahmed Yesevî, ‘Hikmet’ adı verilen neşîdeler yazıyordu. Bu manzumeler, Türklerin İslâm’a yönelişlerini belirlemiştir.” (Melikoff 2006:160). Gerek Ahmed-i Yesevî gerekse ardılları tarafından söylenen hikmetler, “yeni dine, İslâm’a geçişe çağrının da ötesinde tasavvuf etkisiyle renklendirilmiş ‘rahat bir şer’iat anlayışının ürünleridir. İslâm’a henüz geçmemiş ya da geçme sürecini yaşayan Türklere tasavvufun inceliklerini ve tarikatın kurallarını öğretmekten çok, en azından onların İslâmî anlayışı kavramalarını kolaylaştırma çabası, hikmetlerin başlıca içeriğini oluşturur.” (Kula 2002:65). Hikmet, İslâm Ansiklopedisi’nde (1998:503) verilen bilgiye göre, (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak” anlamındaki hüküm mastarından türetilmiş bir isimdir ve “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak”

anlamlarına gelen “ihkâm” mastarıyla da anlamca ilişkilidir. İbn Düreyd’in tespitine göre Arapçadaki “el-kelime mine’l-hikme” deyiminde geçen hikmet kelimesinde “alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak” anlamları daha çok belirgindir. Zira bu deyimle kastedilen şey, insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan sözdür. Böyle ahlâki muhtevalı özlü sözlere hikmetin yanı sıra *hüküm* de denilmektedir. Hikmet ve hüküm kelimelerinin anlamlarını birbirine daha da yaklaştıran Cevherî, hikmetin ihkâmıla bağlantısı sebebiyle “hakîm” kelimesine hem “işleri gereği gibi sağlam ve kusursuz yapan” hem de “âlim ve ilmî hüküm sahibi” anlamlarını vermiştir. Lane, hikmetin ilk anlamını “cahilâne davranışlardan alıkoyan şey” olarak belirlemiş, hikmetin bilgi ve hükümle ilgisinin yanında davranışla da ilgisine dikkat çekmiştir. Seyyid Şerîf el-Cürçânî ise, hikmeti “insanın gücü ölçüsünde nesnelere mahiyet ve hakikatlerini bilmesi” olarak tanımlamış, hikmetin “ilim-amel bütünlüğü, gerçeği ifade eden her türlü söz, gereksiz lafızlardan arındırılmış akla uygun özlü söz” gibi anlamlarına dikkat çekmiştir. Tehânevî, hikmetin “nefsin ve şeytanın afetlerini ve bunlardan koruyucu mânevî riyâzet yollarını bilmek” şeklindeki anlamına dikkat çekmiştir.

Hikmet, Kur’ân-ı Kerîm’de on yerde, kitap kelimesiyle birlikte olarak da yirmi yerde geçmektedir. “Hikmetü’n-bâliga” tamlaması ise, bizzat Kur’ân-ı Kerîm’i ifade etmektedir. Râgıb el-İsfahânî, hikmet terimini “ilim ve akılla gerçeği bulma” şeklinde tanımlamaktadır. Hikmet, Allah için kullanıldığında “eşyayı bilmek ve onu en sağlam ve kusursuz biçimde yaratmak”, insan için kullanıldığında ise, “mevcûdatı bilip hayırlar işlemek” anlamına gelmektedir. Çağdaş müfessirlerden Reşîd Rızâ, hikmeti “İnsan iradesini hayrın ifadesi olan amele sevk eden doğru bilgi” şeklinde tanımlamaktadır. Elmalılı Muhammed Hamdi’ye göre ise, sözcüğün kök anlamı iyiliği elde etmeyi ve kötülüğe engel olmayı içerdiğinden terim, fayda kavramıyla ilgilidir. Fârâbî, hikmet bilgisinin insana gerçek mutluluğun ne olduğunu, amelî hikme-

tin de mutluluğu elde etmede bir yol olduğunu belirtir. İbnü'l-Heysen, Makâle'an Semerâti'l-hikme adlı eserinde hikmet hakkında "bütün doğruları bilmek, yararlı bütün şeyleri yapmaktır. İnsan, kendisini öteki canlılardan ayıran akıl nedeniyle saadet talebinde bulunma eğilimindedir. Buradaki saadet gerçek anlamdaki iyiyi ya da bizatihi kendisi için istenen iyiyi idrakten ibarettir. Dolayısıyla hikmetin kavranması saadetin ta kendisi olmaktadır. Hakîm olmayan insan, eksik insan olup onu ancak kuvve halinde insan saymak gerekir. Hakîm olan insan ise, bilfiil eksiksiz insandır; kendini gerçekleştirmiş ve bu özelliğiyle öteki canlılardan ayrılmıştır." şeklinde bilgi vermektedir.

Tekrar edecek olursak insan açısından hikmet, insanın yaratıcısını, kendisini, yaratılışındaki sırrı bilmesi, diğer yaratılmışlar içinde kendi durumunu ve yerini idrak edip bu bilgiyi özlü şekilde dile getirmesidir. "Allah ve insan sevgisini gönüllerde yerleştirmeye gaye edinen Hz. Peygamber'in şeriatına ve sünnetine uymağı telkin eden, insanı kötü amellerinden kurtarmağa çalışan ahlâki prensiplerdir. Denilebilir ki hikmet, İslâmiyet'in manzum olarak ifadesidir." (Eraslan 1982:155).

Ahmed-i Yesevî

Pîr-i Türkistân olarak da bilinen Ahmed-i Yesevî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgiler, Eraslan'a göre (1983:14) tarihî kaynaklardan, menâkıblardan ve onun hikmetlerinden elde edilen bilgilerdir. Bu bilgilerin bazısına göre Ahmed-i Yesevî, Batı Türkistân'ın Çimkend şehrinin Sayram kasabasında, bazısına göre de Yesi'de doğmuştur. Hikmetlerinde ise, Türkistân'da doğduğu belirtilir. Yûsuf-ı Hemedânî'ye (öl. H.535/M.1140) intisabı ve onun halifelerinden oluşu dikkate alındığında Hicrî V., Milâdî XI. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu söylenebilir. Babası Sayram'da birtakım menkâbeleri ve kerâmetleriyle tanınmış, Hz. Ali ahfadından olduğu rivâyet edilen Şeyh İbrahim'dir. Annesi ise, Şeyh İbrahim'in halifelerinden Mûsâ Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur. Ahmed, önce annesini, sonra da babasını kaybedince, bakımını ve vesayetini ablası Gevher Şehnaz üstlenir. Bir süre sonra

Gevher Şehnaz, kardeşi Ahmed'i de yanına alarak Yesi'ye gider. İlk tahsiline burada başlayan Ahmed, birtakım tecellilere mazhar olur; fevkaladelikler gösterir. Küçük yaşta Hz. Hızır'ın yol göstericiliğine nail olur. Rivayete göre Hz. Peygamber, ashabından Arslan Baba'yı Ahmed'in irşadıyla görevlendirir. Rivayetlere göre dört yüz veya yedi yüz yıl yaşayan Arslan Baba, Yesi'ye gelerek Ahmed'in terbiye ve irşadıyla meşgul olur. Arslan Baba'nın aynı yıl içinde vefat etmesi üzerine Ahmed, Buhara'ya giderek devrin önemli mutasavvıflarından Yûsuf-ı Hemedânî'ye intisab eder. Yûsuf-ı Hemedânî'nin vefatından sonra irşat mevkiine önce birinci halifesi Hasan-ı Endakî geçer. H.555/M.1160 yılında da ikinci halifenin vefatından sonra üçüncü halife olarak Ahmed-i Yesevî irşat mevkiine oturur. Bir süre sonra şeyhi Yûsuf-ı Hemedânî'nin vaktiyle verdiği bir işaret üzerine irşat mevkiini dördüncü halife Abdulhalık-ı Gucduvânî'ye bırakarak Yesi'ye döner. H.562/M.1166 yılında vefat edinceye kadar Yesi'de irşat faaliyetinde bulunur.

Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetleri'nde Aşk

Tasavvuf bir aşk hâlidir. Bu hâl içindeki sâlik, ezeli ve ebedî varlık olan Allah'a olan aşkıyla bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuğun adı, tasavvuf dilinde seyr ü sülûktür. Bir mürşidin gösterdiği istikamette çıkılan manevî yolculuk olan seyr ü sülûkta amaç, Allah'a vuslattır ki bu yolculuk, Cebecioğlu'nun (2009:564) bilgilerine göre, Mukayyed'in Mutlak'ta yok olmak üzere yaptığı yolculuktur. Diğer bir deyişle bu seyr, insan mertebesinden Mutlak'a kadardır. Seyr ü sülûk'un dört mertebesi vardır. 1) Seyr ilallah, 2) Seyr fillâh, 3) Seyr maallah, 4) Seyr anillah. Seyr ilallah, Allah'a doğru yolculuk yapmak demektir. Seyr fi'llah, Allah'ta seyr demektir. Bu seferin nihayetinde, sâlike vücûh-ı âlemden perdelerin kalkıp, ilm-i ledünnin keşfolunduğu kaydedilir. Seyr maa'llah, Allah ile seyretmek demektir. Bu mertebede ikilik kalkar. Buna, "makâm-ı Kabe kavseyni ev ednâ" adı verilmiştir. Seyr maallah'ın sonu velayettir. Seyr ani'llah, Allah'tan seyr demektir Bu seyir vahdetten (birlikten), kesrete (çokluka) doğrudur. Bu durumdaki

kişi, vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür.

Seyr ü sülûkun gerekçesi Allah'a duyulan aşktır. Allah, bir hadiste, "Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım" buyurmaktadır ki ilâhî aşkın kaynağı budur. Çünkü Allah'ı bilmek, tanımak ancak aşk ile olur (Cebecioğlu 2009:65). Ahmed-i Yesevî bu aşkı ve dolayısıyla bu yolculuğu, hikmetlerinde sade bir şekilde dile getirir. Arslan Babâ'ya Hz. Peygamber'in Ahmed'e vermesi için emanet ettiği hurma, Ahmed'in ağzına girdiğinde Ahmed, Allah aşkı ile sermest olmuştur. Henüz yedi yaşında bir çocuk olan Ahmed, iki âlemde geçip Hakperest olmuş (Eraslan 1983:131), dolayısıyla aşk yoluna girmiştir. Ahmed-i Yesevî, yirmi altı yaşında şiddetli bir aşka tutulur, Allah'ın dîdârı için nefsiyle mücadeleye başlar (Eraslan 1983:79). Zira, âşığın sevgilisine (Allah'a) ulaşma yolundaki en büyük engel nefsidir. Nefsin alt edilmesi ve talibin aşk yolunda ilerleyebilmesi için, bir yol göstericinin olması gerekir. Âşık ne denli bilgili olursa olsun, kılavuzu olmadan, kendi kendine yola girerse, Ahmed-i Yesevî'ye göre yolunu şaşırır. Şeytan böylesi kılavuzu olmayan âşıkların gönlüne vesvese sokarak onları sapıtıp kendi yoluna çevirir:

*Ol makâmın yollarını rehzeni var
Kılavuzsuz yolğa kirse yoldın azar
Vesvas eylep Şeytân lâ'in dinin bozar
Öz yolğa salıp anı hayrân kılur*
(Eraslan 1983:205)

Böyle olmaması için tasavvufî dilde pîr-i mugân olarak adlandırılan bir kılavuzun/mürşidin olması gerekir. Ahmed-i Yesevî,

*Pîr-i mugân hizmetide hâk bolmasang
Hak yolğa kirip bolmas pâk bolmasang*
(Eraslan 2003:107)

dizelerinde sâlikin, mürşidin hizmetinde, onun ayaklarının altına adeta toprak olması hâlinde Hak yoluna girebileceğini dile getirmektedir. Çünkü ona göre müridi isteğine, dileğine ancak mürşit ulaştıracak; mürşidi olmayan ise asla muradına eremeyecektir (Eraslan 2003:191). Mürşid ise, Ahmed-i Yesevî'ye göre, hakiki bir insân-ı kâmil

olarak müridini seyr ü sülûkunda amacına ulaştıracak nitelikte birisi olmalıdır. Diğer yandan mürid de hizmetiyle mürşidinin rızasını kazanmalı ki Allah'tan nasibini alabilsin:

*Tarikatke siyâsetliğ mürşid kirek
Ol mürşidge i'tikâdlığ mürîd kirek
Hizmet kılıp pîr rızâsın tapmak kirek
Mundağ âşık Hak'dın ülüş alur irmiş*
(Eraslan 2003:223).

Yukarıda da belirtildiği üzere âlemin yaratılışının gerekçesi aşktır. Ahmed-i Yesevî'ye göre aşk olmazsa Allah'ın bilinmesi, tanınması da mümkün olmaz.

*Işkı tigse köydürgüsü cân u tenni
Işkı tigse virân kılur mâ vü menni
Işk bolmasa tanıp bolmas Mevlâ'm sini
Her ne kılsang âşık kılğıl Perverdigâr*
(Eraslan 2003:160)

*Işk bâzârı uluğ bâzâr sûdâ harâm
Âşıklarğa sindin özge gavgâ harâm
Işk yolğa kirgenlerge dünyâ harâm
Her ne kılsang âşık kılğıl Perverdigâr*
(Eraslan 2003:162)

Allah'ın bilinmesi, tanınması için "ben" fikrinin yok edilmesi gerekir. "Ben" fikri (nefs), ancak aşk ile yok edilebilir. Nefsine ancak âşık hâkim olabilir. Aşk, yaşanan âlemde dermanı olmayan bir derttir. Aşk yolu, oldukça zor ve meşakkatli bir yoldur; âşık bu yolda canını verirse, istediğine, sevgiliye (Allah'a) ulaşabilecektir. Aşk pazarında kâr-zarar hesabı yapılmaz. Yani, belli bir beklenti içindeki kişinin bu pazarda işi yoktur. Bu pazarda Allah'a âşık olan ve Allah'ta yok olmak (Seyr fillâh mertebesi) isteyenler vardır. Aşk yoluna giren kişinin dünya veya ahiretle bağı kalmaz, onun tek düşüncesi Allah'tır. Ahmed-i Yesevî'ye göre aşk, gayet zor bir belâdır. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim'de (A'raf/172) belirtildiği üzere Bezm-i Elest'te Allah, rûhlara "Elestü bi-Rabbiküm"/Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" diye sorduğunda rûhlar "Belâ/Evet" diyerek Allah'a söz vermişler, böylece "Allah ile ruhlar arasında 'misak' (sözleşme) vuku bulmuştu. Orada

verilen sözün doğruluğunun sınanması için, Allah, ruhları bu imtihan dünyasına gönderdi.” (Cebeci-oğlu 2009:101). Ahmed-i Yesevî de Allah’a verilen bu sözü tevriyeli kullanarak bu söze sadık kalınmasının insan için bir belâ gibi oldukça zor bir durum olduğuna işaret etmektedir. Ona göre, kişi dünyaya meylettikçe, hayvanî bedeni öldürmedikçe aşk defteri tamamlanamaz. Bu imtihan âleminde her canlıya takdir edilen ömür, sayfaları yazılmaya hazır bir defter gibidir. Bu defter, ömür müddetince kişinin amelleri ile yazılır ve tamamlanır. Önemli olan bu defterin aşk ile yazılması, tamamlanmasıdır. Âşık bu işi yapabilen kişidir.

Hicr Suresi’nin 29. ayetinde Allah, “Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!” buyurmaktadır. İnsanın esas özünü, mayasını Allah kendi ruhumdan yaratmıştır. Ahmed-i Yesevî de bu hakikati bildiği için insanın bu öze uygun hareket etmesinin gerekliliğini işaret eder. Ona göre aşkın cevheri/mayası dipsiz bir deniz dibinde gizlidir

*Işk gevheri tübsüz deryâ içre pinhân
Candın kiçip gevher kalgan boldı cânân
Bü'l-hevesler âşık min dip yolda kalgan
Dinlerini pûçek pulga satar dostlar*
(Eraslan 2003:168)

Âşık kişi, bu dipsiz denize dalmayı göze alan, bu cevhere ulaşmayı hedefleyen, bu hedef uğruna canından vazgeçen insandır. Bu yönüyle âşık, derdinin dermanı da kendisi olan, dolayısıyla hem âşık hem de mâşuk olan kişidir. Âşık, dünyevî olan hiçbir şeye değer vermez; mala, paraya rağbet etmez, gönlünü alçak tutar, adeta toprak gibi olur. Böyle yaparak maddî benliğini yok eder ve içi dışı nurla dolar. İşte o zaman Allah’ın takdirine kavuşarak yaratılanlar içinde padişah olur.

*Mâl u pulnı pervâ kılmas âşık kişi
Yol üstide tofrak bolup aziz başı
Andın songra nûrga tolar içi taşı
Tangla barsa mahşer ara pâdşâh kıldım*
(Eraslan 2003:134)

Zira, Kur’an-ı Kerim’de “And olsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık” (İsrâ/70) buyrulmaktadır. Böylesi yaratılmışlar içerisinde en şerefli varlık olan insan, Allah’a layık ameller içerisinde olmalıdır. Aşk hâli içindeki insan, nefisini terbiye ederse; daha doğrusu nefisini Müslümanlaştırırsa, hayvanlıktan (nefs-i emmâreden) insanlığa (nefs-i safiyye) terfi eder. Bunu sağlayacak vasıta da Allah aşkıdır.

Ahmed-i Yesevî, bu hakikatten habersiz olanların insan değil, hayvan olduğunu (Eraslan 2003:132), onların cansız ve imansız (Eraslan 2003:168) olduklarını, riya ve yalan içinde yaşadıklarını söyler. Oysa, âşık kişi inanç ve amellerinde riyasız, sadık oluşuyla Allah’ın lütfuna mazhar olur.

*Hakk’a âşık sâdıkları yörür halvet
Tangla barsa Hak kaşıda körür izzet
Cennet kirip didâr körer ayş u râhat
Pinhân yörer halkga ne dip riyâ kılsun*
(Eraslan 2003:150)

İnsan, tövbe ederek Allah’a yönelmelidir. Allah’a yönelmeyen gafillere dar lahitte katı azap vardır (Eraslan 2003:152). Ahmed-i Yesevî’ye göre, ölmeden önce ölen (Eraslan 2003:118), madde âleminde mana âlemine geçen kemâl sahibi insan nefisini “Hû kılıcı” ile kırmıştır (Eraslan 2003:98). “Hû” bilindiği üzere, Allah’ın zatına işaret eden isimdir. “Hû kılıcı” maddî varlığını yok edip ikiliği ortadan kaldırarak Allah’ın varlığına erişen kişinin elindeki manevî kılıçtır. Bu manevî kılıçla mürid, nefisini riyazet ve mücâhede ile (“Âşık bolsang ey tâlib riyâzette biling bük” Eraslan 2003:122) ıslah etmiş, dolayısıyla ilâhî özüne dönmüştür.

Sonuç

Ahmed-i Yesevî’nin hikmetlerinin kaynağı, Kur’an-ı Kerim ve hâdislerdir. Yaşadığı çağda ve sonrasında İslâmiyet’in benimsenmesinde dervişler tarafından bir araç olarak kullanılan hikmetlerde İslâmiyet’in esasları, emir ve yasakları, sade

ve yumuşak bir üslupla dile getirilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, yaratılışın esas gerekçesi aşktır. Ahmed-i Yesevî'de olduğu gibi ondan sonra yaşayan pek çok mutasavvıf, ilâhî aşkı terennüm eden şiirler söylemişlerdir. Bu şiirler, tarikat mensuplarının toplantılarında irşat ve terbiye aracı olduğu gibi, çevredeki sıradan insanların da İslâmiyet'i daha kolay anlamalarını sağlayıcı işlevdedir. Ahmed-i Yesevî, hikmetlerinde Allah aşkını dile getirerek, âşık insan ile nefesine yenilmiş, dünyevî arzuları ve hırsları peşinde koşan, hayvanî yönü ağır basan insanı karşılaştırır. Bu yolla olması gereken insanı, dolayısıyla özlenilen toplumu ve özlenilen toplumsal hayatı tasvir eder. İçlerinde Allah aşkı olan insanlar, çevrelerindeki her canlıda Allah'ın kudretini görerek davranacak, dolayısıyla kötülükten uzaklaşarak iyiliğe yönelecektir. Böyle insanların çoğaldığı toplumda da huzur ve düzen tesis olacaktır.

KAYNAKLAR

- CEBECİOĞLU, Ethem (2009), Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Yay., (5.b), İst.
- EMET, Erkin (2002), "Karahanlılar ve Uygurlar", Türkler Ans., C 4, Yeni Türkiye Yay., Ank. s. 469-476.
- ERASLAN, Kemal (1982), Hikmet Geleneği, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C II, s. 153-166, Kültür Bak. Yay., Ank.
- ERASLAN, Kemal (1983), Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank.
- İslâm Ansiklopedisi (1998), Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C 17, İst., s.503-519.
- KULA, Onur Bilge (2002), Çoğulcu Düşünce Karşıt Kültür, Buke Yay., İst.
- MELİKOFF, İrene (2006), Uyur İdik Uyardılar, (3. basım) Demos Yay., İst.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (2002), "Türklerin İslâmiyet'i Kabulü", Türkler Ans., C 4, Yeni Türkiye Yay., Ank. s. 239-262.
- YAZICI, Nesimi (2002), "İdil (Volga) Bulgar Hanlığı'nda İslâmiyet", Türkler Ans., C 4, Yeni Türkiye Yay., Ank. s. 394-408.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1984), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (5. baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ank.

ER ŞİİRİ

Er odur ki, sevdası da
Örtülüdür hem yası da.
Sır sızdırmaz yüreğinden
Ne namerde, ne çâşıda.
Ki, duyulsa namı erir
Dostlar üzerine yürür
Derler: "Nasıl gönül verir
Er-Oğuz bir Arnavut'a..."
Sevdanın bir gözü olsa...
Kılıç çalsan da körelse...
Gönlünden o yâri silse...
Rüsva oldun yeter dost!
Bir yosmanın aşkı ile
Nedir şu çekimin çile...
Meftunlaşıp düşmek dile
Yaraşır mı koç yiğide?
Er odur ki, gönlü dardır.
Onun bir tek aşkı vardır;
Er vatanla bahtiyardır.
Gerisi boş bir rabita...
Kaynayan kanı delidir.
Elvanı bayrak alıdır.
Ki, akıp can vermelidir
Vatan adlı öz söğüde...
Yâdındaki öcü bilir
Vakti gelir, koymaz alır.
Bir onulmaz korku olur
Devrindeki her yezide...
Ak göğsünü gere gere
Şanla basar yağız yere.
Geçit vermez ne Ruslara
Ne Cermen'e ne Çıfıt'a...
Bir Allah var bilir, tapar.
İman ona gerçek siper.
Ne iş olsa apar topar
Yakarır o Hakk mabuda.
Er, açmazdan bir kurtulsa
Kurtulup da dirlik bulsa...
Koçaklık bir destan olsa
Sığmaz ne söz ne kâğıda...

Mesut İlkay YANIK

Şark Meselesi tabirinin ilk kez 1815'te Viyana Kongresinde dile getirildiğini ve bunun Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunması ile parçalanması noktasında ele alındığını görmekteyiz.

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinin 19. asrın başında dağılma sürecine girmesi, kendi kendini koruyamayacak bir hâle düşmesi, bu geniş ülkenin paylaşılması ve zenginliklerine sahip olma meselesi, Avrupa devletlerini karşı karşıya getirmiş idi. Esasında hiçbirisi Osmanlı memleketinin bölünmesine hazırlıklı olmadığından, başlangıçta Rus emellerinin önünde İngiltere gibi ülkeler, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunması yolunda tavır takınırken 19. yüzyılın sonlarıyla 20. asrın başlarında büyük devletlerin kendi aralarında vardıkları anlaşmaların neticesinde, Osmanlı'nın parçalanmasına karar vermişlerse de o zamana kadar İngiltere, Fransa ve Rusya'nın dışında duran Almanya'nın güçlenmesi ve Şark Meselesine müdahil olması bütün dengeleri alt üst etmişti.

Umumiyetle 19. yüzyılın başına konulan bu mesele hususunda birtakım tarihçiler daha erken devirlere kadar gitmektedirler ki bunda da haklı tarafları vardır. Belki isim olarak geç bir zamanda ortaya çıkmıştır ama Şark Meselesinin başlangıcı Türk-Hun ordularının Avrupa'yı fetihleri, Roma'nın ikiye ayrılması dönemine kadar götürülebilir. O çağa kadar Avrupa, karanlık bir âlem içerisinde, özellikle kilise ve feodal idarelerin etrafında oluşan güç birliktelikleri şeklinde, insanların köle misali yaşamaya zorlandığı bir ortamda idi. Türklerin gelmesiyle kurulu düzen ve çıkar ilişkilerinin tepetaklak olduğu bir gerçektir. Bu yüzden Avrupalılar kendilerine yabancı, çok dinamik ve bütün işlerini bozan bu millete karşı bir nefret duymuşlar; Avrupa kıtasına ayak bastıkları günden itibaren Türkleri geldikleri yere geri göndermek için elbirliği yapmışlardır. Dolayısıyla Şark Meselesi bazılarının dediği gibi İslam-Hıristiyan çatışması değil, belki de İslam nazarında Türk-Avrupa savaşındır.

Türk tehlikesiyle yüz yüze gelene kadar birbirlerini boğazlayan Avrupalılar, Türklere karşı ortak

bir cephe oluşturmuşlar, önce başlarının belası Attila, (Ara İllig) Hunlarının zayıflığından yararlanarak onları bir katliama tabi tutup bir müddet rahat nefes almışlardı. Fakat 10. asrın sonlarıyla 11. yüzyılın başlarında Avrupa ve Hıristiyan dünyasınca Şark Meselesinin ikinci ayağı zuhur etti. Bu kez Türkler, Hazar'ın hem kuzeyinden hem de güneyinden olmak üzere Roma ile Arap topraklarına hızla daldılar. Ancak bu, daha öncekilerden çok farklı bir hareketti. Hazar'ın kuzeyinden Doğu Avrupa ve Balkanlara inen ve buralara hâkim olan Peçenek ile Kumanların bir din kaygısı olmamakla beraber, onlar çok kısa zamanda Balkanlarda hâkimiyeti ele geçirerek, üstünlük sağladılarsa da millî hassasiyetten yoksun olduklarından, az bir vakit sonra Bizans'ın entrikalarına maruz kalarak birbirlerini öldürmeye başladılar. Bizans imparatorluğu kendi kardeşleri Kuman-Kıpçakların eliyle Peçenekleri katlettirirken onları Hıristiyanlaştırıp erimelerinin de yolunu açtı.

Fakat Hazar'ın güneyinden Ön Asya'ya ve Orta Doğu'ya doğru gelen Türklerin konumu çok değişti. Onlar Müslümanlığı benimseyerek kendilerini Türk'ün adaletini ve Tanrı'nın adını yaymaya vazifeli görüyorlardı. İşte bu noktada belki de Şark Meselesinin din boyutu da önem kazanmaktadır. Zaten bu sırada Arapların, dünyadaki fütuhat faaliyetleri de sönmüş, Sicilya ve İspanya'dan kovulmuşlar, Doğu Roma eski topraklarının büyük bir kısmını geri kazanmıştı. Ama son Roma 1071'de Türk askerleri önünde büyük bir yenilgiye uğruyorken Şark Meselesinde, doğudan gelip kendilerine yeni bir yurt arayan ve Allah'ın adını her tarafa hâkim kılmaya çalışan bu ırk yeni bir sayfa açıyor ve uzun yıllar sürecek Haçlı Seferlerini başlatıyordu. Avrupalılar arasında çok derin mezhep ayrılıkları olmasına rağmen Türkleri Anadolu'dan ve Orta Doğu'dan atmak emelleri çerçevesinde birleşmeyi başarmışlar, hatta bir aralık Türkleri Anadolu'da çok zor durumlara da düşürmüşlerdi. Gerçekte bugün de yapmak istedikleri bundan öte bir şey değildir.

İşte tam bu esnada ortaya çıkıp bütün Türklerin temsilcisi olma vasfına erişen Osmanlılar da

işleri bozdu. Hele Osmanlı Türklerinin Hristiyanların doğudaki son kalesi, Bizans'ı ele geçirmeleri meseleye tuz biber oldu. Buna binaen Avrupalıların intikam alacakları büyük Roma'nın Ata İllig (Attila) tarafından dize getirilmesi, Malazgirt'te Alp Arslan'ın ayaklarını öpmelerinden sonra bir olay daha ortaya çıkmıştı ki o da İstanbul'un fethidir. Kendilerini bir şekilde Bizans'ın devamı olarak gören Avrupalılar, 1071 ile 1453'teki o acı yenilgileri asla unutamadıklarından, her durumda ve ortamda bunun intikamını almak için fırsat kollamaktadırlar.

Ne yazık ki bir müddet sonra Osmanlı kendini bilmez, devlet işlerinden bihaber ve kadınlar tarafından idare edilen padişahlar ile dönme paşaların oyuna geçtiği hâline geldi. İşler ters gitmeye başladı. Önce bir duraklama devri ve arkasından parçalanma yaşandı. Avrupalılar, Türk hezimetinin sebebi olarak geri kalmışlıklarını görüp, reform ve Rönesans hareketlerini gerçekleştirirken Osmanlı Devleti çöküşünü hâlâ Tanrı'nın takdiri şeklinde algılıyordu. Birakın diğer hususları, kendisini dünyada üstün kılan ordusunun yenilenmesi gerektiğini, artık ihtiyaca cevap veremediğini bile aklına getirmedi. Hristiyanlar Osmanlı'yı Avrupa'dan atmak için neredeyse 16. yüzyılın sonuna kadar beklediler. Bu yüzyılla beraber toprak kaybeden Türklerden ölçerini hem de çok kanlı bir biçimde aldılar.

Şark Meselesinin başlangıcında Avrupalıların amacı Türkleri batıya sokmamakken, daha sonra bu, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak şekline dönüştü. Bunun için de çeşitli stratejiler geliştirdiler. Evvela Osmanlı Türkiye'sindeki Türk olmayanlarla iş birliği yaparak Türkleri zor duruma düşürmeyi hedeflediler. Bu işte baş rolü Rusya oynamakla beraber diğer Avrupa devletleri de ona yardımcı oldular. Önce Osmanlı sınırları içindeki gayr-i Müslim ve gayr-i Türk tebaanın bağımsızlığı sağlanacak, bilahare Arap kıtası vasıtasıyla Türkler kısa kaç altına alınacaktı. Zaten kuzeyden ve doğudan Ruslar, Türkiye'yi çoktan kuşatmışlardı. Bu düşünceleri de gerçekleştikten sonra Türklerin kafasına öldürücü darbe vurulabilir, İstanbul ve Kudüs kurtarılabilir, Türkler geldikleri yere yollanabilirdi. Ancak Osmanlı Devletinin bulunduğu mevki o kadar mühimdi ki Avrupalıların hiçbirisi diğerinin kendisinden fazla bir şey koparmasına göz yumacak gibi

değillerdi. Bu sebepten Şark Meselesinin bir dönemini teşkil eden, Avrupa'da "hasta adam" olarak görülen Osmanlı bir müddet daha yaşatıldı. Bunun için I. Dünya Savaşına kadar ülkeler bekledi.

Aslında Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti tarihçileri, I. Dünya Harbi çıkmadan daha evvel büyük Avrupa devletlerinin Osmanlı ülkesi üzerine gizli planları ve antlaşmalarının mevcut olduğunu çok iyi bilirler. Savaşın arifesinde Osmanlı devlet adamlarının Rusya ve diğer Avrupa ricaliyle yaptığı görüşmeler ve bunlardan bir sonuç çıkmadığı ortada iken bugün bilip bilmeden herkes harbe girmenin suçunu Enver Paşa'ya atmakta ve ona insafsız bir şekilde saldırmaktadır.

Harp öncesi Osmanlı Devletinin genel durumuna şöyle bir bakacak olursak; Osmanlı memleketi 93 Harbi, Trablusgarb ve Balkan Savaşları gibi peşi sıra ortaya çıkan savaşlardan yenik, perişan ve bir o kadar da toprak kaybıyla ayrılmıştı. Türk ordusunun elinde doğru dürüst silah kalmadığından başka, Osmanlı iktisadi ve siyasi açıdan da bir karmaşa yaşıyordu. Hakikatte Avrupa'nın gözünde "hasta adam" vaziyetindeki bu devletin sonu hakkında bir takım tereddütler vardı. Kimi tamamen ortadan kaldırılarak topraklarının paylaşılmasını düşünürken kimi de biraz daha yaşaması taraftarıydı.

Bunlar bir yana zaman zaman ileri Avrupa devletleri düzeyine ulaşmak için bazı adımlar atılmaya çalışılmış ise de Türkler o denli geriydiler ki kısa bir süre de Avrupa'yı yakalamaları imkânsız gibi görünüyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devletinin zayıflığının sebebi esasında bu idi.

Netice itibarıyla I. Dünya Savaşının patlak vermesi kaçınılmazdı ve harbin büyük bir kısmının Osmanlı Devletinin toprakları üzerinde olacağı da aşıkardı. Çünkü o zamanki dünyayı incelediğimizde ne Fransa'nın ne de İngiltere'nin ham madde açısından bir üstünlüğü yoktu. Aynı durum Almanya için de söz konusuydu. Böylece zengin Osmanlı topraklarının birtakım saldırılara uğraması, o dönemin şartları göz önüne alınınca gayet normaldir. Bu da demektir ki Türk ülkesi bölünecekti. Ama mesele bu paylaşımında kime ne düşeceğiydi. İşte bu noktada Almanya ile diğer Avrupa devletleri anlaşamıyordu. Yeni yeni güçlenen ve sanayileşme atılımı içindeki Almanya'yla, eski dünyanın

hâkim kuvvetleri Fransa, İngiltere ve Rusya gibi ülkeler karşı karşıya gelmişti. Amaçları da bir yeraltı ve yerüstü serveti halindeki Osmanlı memleketine sahip olmaktı. Hele yüzyılın sonuna doğru vazgeçilmez bir enerji kaynağı olarak ortaya çıkan petrol herkesin iştahını kabartmış, ağızların suyu akarak Osmanlı Devletinin topraklarına göz dikilmişti.

Elbette Osmanlı devlet adamları tehlikenin farkındaydı ve Avrupa'nın en önemli silahlı gücü vaziyetindeki Rusya ve İngiltere ile ittifak yapma yollarını aradı. Fakat bu ülkeler onunla anlaşma yapma niyetinde değillerdi. Zaten ikisi de Osmanlı arazisini nasıl ele geçiririz rüyalarını görüyordu. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Almanya'yı tercih etmek zorunda kalmıştı. Hem Avrupa ülkeleri arasında Osmanlı'dan tek toprak talebinde bulunmayan devlet de Almanya idi. Buna rağmen Osmanlılar arayışlarını sürdürdüler. Ancak iktidarı elinde tutanların Türk ülkesini iyi yönetemeyeceklerini düşünen İngiltere, gelen elçilere pek yüz vermediği gibi, onları devamlı atlattı.

İngiltere'nin yanı sıra Osmanlı dışişleri görevlileri Fransa ile de ikili görüşmelerde bulundu. Bu arada Rus çarına da ittifak teklifi götürüldüyse de her yerden eli boş dönüldü. Bütün bunlara karşın Osmanlı devlet adamları son ana kadar Almanya ile bir anlaşmaya varmadılar. Nihayet Avrupa'da savaş çıkınca onlar da 2 Ağustos 1914'te Almanya ile bir ittifak imzaladılar. Osmanlı'nın hâli, denize düşen adamın yılanı sarılmasına benziyordu.

Bu anlaşmaya göre Rusya, Almanya'ya savaş ilan ederse Türkiye Almanya'nın yanında yer alacak, buna karşılık Almanlar da Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün korunmasına uğraşacaktı. Henüz harbe hazır olmadıklarını düşünen Türkler, sonuna değin Almanya ile iş birliğini gizli tutmaya çalıştılar. Bu sırada Osmanlı Devleti, İngiltere'den adları Reşadiye ve Sultan Osman olan ve paralarını da peşin ödediği iki gemi sipariş etmişti. Fakat İngilizler bunlara el koyarak, düşmanlıklarını göstermekten çekinmediler. Ama bu arada Almanlar, Türkleri kendi saflarında harbe girmeleri için sıkıştırmaya başladılar. Daha sonra Wangenheim, Osmanlı Hükümetinin savaşa katılmasını sağlamak için Tarabya'daki Alman Sefaretine öğle yemeğine Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver, Bahriye Na-

zırı ve 2. Ordu Kumandanı Cemal Paşalarla, Dahiliye Nazırı Talat ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil Beyler gibi ileri gelenleri davet etmişti.

Tedbiri elden bırakmayan Enver Paşa, her şeye rağmen 5 ağustosta Ruslarla yeniden anlaşmak için irtibata geçti. O, Kafkasya'daki Türk askerini çekeceğini, Balkan ülkeleriyle Rusya arasında bir savaş çıkarsa Ruslara yardım edeceğine ve Almanları Türk topraklarından uzaklaştırabileceğine dair teminat veriyordu. Buna karşılık Trakya ile Adalar Denizi'ndeki bazı yerleri istedi. Bu sırada İngiltere'yle tekrar anlaşma zeminleri arayan Cemal Paşa'nın çabaları da boşa çıktı. Almanya'nın dışındaki hiçbir ülke Türklerin dostluk elini sıkmamıştı.

İşte bu şartlar içinde Türkler savaşa girmekten başka çıkar yol bulamayınca, 29 Ekim 1914'te Goben ve Breslav adlı iki Alman harp gemisine Türk bayrağının çekildiğini ve Karadeniz'deki bazı Rus limanlarının topa tutturulduğunu görüyoruz. Bir an önce Türklerin savaşa girmesini isteyen Almanya bu hâle çok sevindi. Çünkü birkaç cephede çarpışan Almanların başı dertte idi ve iyice bunalmışlardı. Bu durumda Türkler, Ruslara karşı bir cephe açarlarsa Rus kuvvetlerinin büyük bir kısmı doğuya kayacak, bu suretle batıda Almanya ile Avusturya rahat bir nefes alabilecekti. Süveyş Kanalı'nın müdafaası ve Arap yarımadasındaki mücadele yüzünden de İngilizler mühim bir askerî gücü bu cepheye kaydıracak ve buna binaen de Almanlar İngilizlerle daha fazla uğraşacaklardı.

Tabi bu arada Müslüman dünyasının göz bebeği Osmanlı Devletinin birtakım Hıristiyan ülkeler tarafından saldırıya uğraması, İngiltere ve Rusya gibi imparatorluklar dâhilinde külliyetli bir İslam nüfusu barındıran devletler için hiç de iyi değildi. Her ne kadar I. Dünya Harbi esnasında Müslümanlar ortak hareket edememişse de bilhassa Rusya'daki 1916 yılı ayaklanmaları ve Hindistan'daki Müslüman nümayişleri her iki devletin de başını ağrıtmaya yetmiştir.

Bilindiği üzere, neticede Osmanlı Devletiyle aynı safta savaşa katılan ülkeler teslim olunca, Türkler bir başına harbi sürdüremeyeceklerini anladılar ve onlar da silahlarını bıraktı. Birinci Cihan Harbinin ilginç taraflarından biri de bütün cephelerde zaferler kazanan İngiliz kuvvetlerinin

en büyük yenilgileri Türkler karşısında almış olmalarıydı. Harbin uzamasına neden olan Türklerle bunun hesabını ödetmeyi kafaya takan galipler, işte bu sırada Şark Meselesinin başka bir ayağı olan ve hâlâ üzerinde çalıştıkları Sevr'i Türklerin önüne koydular.

Türkiye'nin parçalanarak dağıtılmasını amaçlayan ve Türkleri Anadolu yarımadasından sürüp çıkarmayı hedefleyen Sevr Antlaşması (1920), İstanbul hükümetince imzalanmasına rağmen, bilindiği üzere Türkiye Türkleri hiçbir zaman buna razı olmamış, Mustafa Kemal'in önderliğindeki bir yükselişle Sevr müsveddelerini tarihin karanlığına atmışlardır.

Türkiye'nin son yıllarda hem bir bocalamaya girmesi hem de kabuğunu yırtarak Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Orta Doğu, Kafkasya ve Asya coğrafyasında etkili bir konuma gelmesinin önünün alınması amacıyla Sevr'in eski hamileri yeniden bu antlaşmayı tuvalet çukurundan çıkararak biraz temizleyip biraz da süsleyerek Kurtuluş Savaşı'nda ve Lozan'da üstü çizilen hükümleri Türk milletine zorla da olsa kabul ettirmeye çalışıyorlar. Bunu gerçekleştirmek için Türk milletinin ve devletinin çok daha kötü durumlara düşürülmesi kararlaştırılmış ve bu yüzden de birtakım aracı etkenlerin kullanılması yoluna gidilmiştir ki bunlardan biri Kürtçülüğü kaşımak (tıpkı Musul'un elimizden koparılışı sırasında çıkarılan Şeyh Sait ayaklanması gibi), ikincisi Ermeni soy kırımını yaptıkları yolundaki iddialara Türklerin sahiplenmesini sağlamak ve büyük Ermenistan için Türklerden toprak istemek (ki büyük Ermenistan'ın yaratılmasında Azerbaycan ve Türkiye taraflarında ancak yayılma gerçekleşebileceğini herkes bilmektedir), diğeri de bugün Anadolu'da çok az sayıda olan Ortodoks Hıristiyan cemaatinin diriltiyle Türkiye içerisinde otonomik haklar vermektir. Bunlar ta 19. asrın başlarında yürürlüğe konan planlardı.

Nitekim 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Ermenilerden özür dilenmesi, dinî azınlıkların vakıflarının iadesi, Tevhid-i Tedrisat Kanununa aykırı olarak azınlıklara birtakım ayrıcalıklı eğitim hakkı verilmesi Batı'nın adım adım Türklerle Sevr'i kabul ettirdiklerinin göstergesidir.

Birinci Dünya Harbinden sonra Şark Meselesine ABD de dâhil oldu. Bugün Türkiye'nin

zayıflatılarak Anadolu topraklarının bölünmesi gündemdedir. Başta Amerika ve Avrupa Birliği; Orta Doğu, Kafkasya ve Asya'yı yüzlerce yıl hiçbir sorun çıkmadan yönetebilmeyi düşünüyorlar. Bunun adımları yavaş yavaş atılmaktadır. Afganistan'a nüfuz edilmesi, Irak'ın işgali, Suriye ve İran'ın da dize getirilmesinden sonraki hedef Türkiye'dir. Ama, Amerika Birleşik Devletleri ne Dünya Savaşlarında ne de değişik bir yerde Türkiye ile birbir sıcak çatışma içerisine girmediğinden hâlâ Türkiye'den ürküyor. Bunun için de Türkiye'nin kendi kendine tasfiyesi hususunda bütün gizli planlarını ve imkânlarını seferber etmiş durumdadır. Amerika'nın geçmiş yıllardan hatırlandığı üzere önce Taliban'ı desteklemesi, şimdi Kürtlere siyasi bağımsızlık sözleri vermesi ve onları yönlendirmesi, Ermenistan'ın genişlemesine ve ekonomik olarak rahatlamasına çalışması, Karadeniz, Adalar Denizi ve Akdeniz'de Rum nüfuzunu artırma gayretiyle Türkiye'nin elinin kolunun bağlanarak ABD'ye muhtaç duruma getirilmesinin altında, gerçekte dünya hâkimiyetinde Batı ve Hıristiyan dünyasının öne çıkarılmasından başka bir şey yoktur.

Bugün Türkiye, Ön Asya'da Hıristiyan Ortodokslar, Arap ve Fars milliyetçileriyle Rus şovenizminin baskısı altında kaldığı gibi, son zamanlarda ABD'nin Irak'ı işgali ve buraya tamamen nüfuzuyla beraber, güneydeki Kürtleri kullanması suretiyle kısıpaca alınmış vaziyettedir. Yarın bir gün üç tarafı deniz olmasına rağmen, Türkleri buralara bile çıkarmama durumu doğabilir. Bu yüzden başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere, bölgede güvenebileceğimiz devlet ve topluluklarla siyasi münasebetlerin kuvvetlendirilmesi gerekiyor. Tehlike, Türkiye'nin kapısını çalıyor. Esasında aynı trajediyle Türk Cumhuriyetleri de karşı karşıyadır. Her ne kadar Asya'nın ortasında stratejik bir konumda bulunuyorlarsa da coğrafi olarak kuşatıldıkları gibi, hiçbir açık denizle de bağlantıları yoktur. Türkiye onlar için her bakımdan bir müttefiktir. Dolayısıyla Şark Meselesini veyahut da bugün adına ne deniyorsa Türklerin aleyhine yürütülen planları boşa çıkarmak için sadece Türkiye'nin değil bütün Türk dünyasının gözlerini çok iyi açması gerekiyor.

[KANSU GAVRÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂNİ]

The Dîvân of Qânsûh al-Ghûrî. Edited by Mehmet Yalçın (Istanbul: Bay, 2002) Pp. 203. Kansu Gavrî'nin Türkçe Dîvânı. Edited by Orhan Yavuz (Konya: Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2002). Pp. 376

Yazan: Robert DANKOFF

Çevirenler: Yrd. Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ

Dr. Mevlüt GÜLMEZ

Robert Dankoff^{1*}, Türkoloji alanında birçok kitap ve makaleye imza atmış önemli bir bilim adamıdır. Dankoff'un Türk Dilinin abide eserlerinden Kutadgu Bilig (1069), Dîvânü Lugâti't-Türk (1074) ve Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi üzerinde makale ve kitap çalışmaları yapması, Kutadgu Bilig'i ve Dîvânü Lugâti't-Türk (James Kelly ile birlikte)'ü ilk kez İngilizceye çevirmesi dilimize ve kültürümüze yapmış olduğu en büyük hizmetlerindedir.

Dankoff, Chicago Üniversitesi Ortadoğu Dokümantasyon Merkezi (Middle East Documentation Center) tarafından 2004 yılında yayımlanan "Mamlûk Studies Review VIII" adlı dergide Kansu Gavrî Dîvânı'nın iki neşrini karşılaştırmak suretiyle tanıtmaya ve tenkit yazmıştır. Dankoff, Mehmet Yalçın (2002) ve Orhan Yavuz (2004)'un Kansu Gavrî Dîvânı üzerinde yapmış oldukları çalışmaları içerik, şiir sayıları vb. açılardan değerlendirmiş olup tanıtım yazısında Yavuz'a ait neşrin birkaç eksiklik dışında kusursuz bir çalışma olduğundan da bahsetmiştir. Dankoff ayrıca Yalçın'a ait çalışmada yer alan yanlış okunmuş kelimelerin doğru okunuşlarının yer aldığı bir liste sunmuş, her iki yayını da tarafsız bir şekilde değerlendirmiştir.

Biz iki meslektaş "Mamlûk Studies Review VIII" adlı dergide yayımlanan her iki nâşire ait tenkidin yer aldığı makaleyi İngilizceden Türkiye Türkçesine çevirdik. Yazarın sözünü ettiğimiz makalesi şöyledir:

Bunlar, bu dergide Türkçe mahlası 'Gavrî' diye bilinen, 1516'da vefat eden Sultan Kansu'nun Türkçe şiirlerinin iki baskısıdır. Bu iki baskıdan Yavuz'a ait olan kesinlik ve kapsam bakımından diğerinden üstündür. Yalçın'a ait olan ise özgün metnin İngi-

lizce çevirisidir ve bundan Türkçe bilmeyenler fakat kara bahtlı bu Sultanın şiirlerinde nelerden bahsettiğine dair bir fikir sahibi olmak isteyenler faydalanabilirler (Gavrî ayrıca Fars ve Arap dillerinde de şiirler yazmıştır). Bu iki baskının giriş kısımları az çok aynı şeylerden (eserin yazıldığı zaman, yazarın yaşamı ve eserleri) bahseder. Bunun yanı sıra bu iki baskı, günümüzde tek bir özgün örneği kalmış olan eserin suretlerini (tıpkıbasımlarını) de içermektedir. Yavuz, uzun ve kapsamlı analizi ile beraber diğer metinlerden alınan bazı şiirleri de eklemiştir. Bu eleştirmen, Gavrî'nin dilinin yalın, anlaşılır ve Osmanlı Türkçesinden farksız olduğunu düşünmektedir; ancak bu analiz yine de Türkologların işine yarayabilir. Ayrıca, bu analiz çoğunlukla Gavrî'ye ait olmayan şiirlerden oluşan bir külliyata dayandığı için anlamından sapmıştır.

Manfred Götz tarafından tanımlanan söz konusu eserin son kalan özgün örneği bir süredir bilinmemektedir ve Barbara Flemming'in Memlûklerin son yıllarındaki Türk Edebiyatını konu alan çalışmalarının bazılarında da kullanılmıştır. Divan-ı Kansuh el-Gavrî başlığı, toplam 236 yapraktan oluşan eserin ilk 87 yapraklık kısmını içermektedir, ancak bu kısımda bile diğer şairlerin gazellerine yer verilmiştir. Geri kalan kısımda ise Ahmed Paşa ve Adnî'nin şiirleri ile aruz ölçüsü üzerine yapılan ilmi tezlere yer verilmiştir.

Eserin özgün elyazmasının ilk bölümü tam değildir, zira bazı yaprakların eksik olduğu açıkça görülmektedir. Geri kalan sayfalarda ise Gavrî'ye atfedilmiş yaklaşık 70 şiir bulunmaktadır: Yavuz 71, Yalçın ise 68 adet şiirden bahseder. Bu sayı uyumsuzluğunun nedenleri şunlardır:

1. Yalçın, özgün eserde Şeyhî'ye atfedilen ancak Gavrî tarafından yazıldığı açık olan bir şiiri (Yavuz'un baskısında XLVI. şiir) hariç bırakmaktadır.

^{1*} Bu makale Chicago Üniversitesinin Ortadoğu Dokümantasyon Merkezi (Middle East Documentation Center)'nin yayını olan "Mamlûk Studies Review VIII" adlı dergide 2004 yılında yayımlanmıştır.

2. Yavuz, Amir Yaşbek için yazılan, tamamlanmamış bir mersiye (kendi baskısında LII. şiir) de listeye dâhil etmiştir. Hâlbuki bu mersiye'nin Gavri ile hiçbir alakası yoktur.

3. Yavuz, derlemesinde Gavri'nin şiirlerinin sonuncusu olarak uzun fakat tamamlanmamış bir kasideyi (kendi baskısında LXXI. şiir) de dâhil etmiştir. Bu muhtemelen söz konusu kasideden bir önceki yaprağın Gavri'ye atıfta bulunarak sonlanmasındandır. Fakat kaside ve bir önceki şiirin arasında en az bir yaprağın noksan olduğu açıktır. Bununla birlikte, söz konusu kaside Gavri'nin tarzından farklıdır ve Ahmed Paşa'nın Osmanlı Sultanı Fatih'e yazdığı kaside'nin bir bölümüdür.

Dolayısıyla benim hesaplamalarıma göre eserin Marburg el yazması Gavri'ye ait 69 şiir içermektedir. Yavuz'un diğer dört elyazması ile ilişkilendirdiği ilave 9 şiire gelince, bunların beşi eserlerini Gavri adıyla imzalayan ama tamamıyla farklı bir kişi olduğu açık olan Derviş Ahmed'e aittir; geri kalan dört tanesi ise Sultan Gavri tarafından yazılmış olabilir.

Dikkate alınması gereken bir diğer uyumsuzluk ise şöyledir: Yavuz'un baskısında özgün metnin 2 sayfası atlanmıştır ki bunlar muhtemelen kullandığı el yazmasının fotoğrafında kapak kısmına denk gelen sayfalardır. Bu atlama, baskının IX no'lu şiirinin ilk iki dizesinde kendini belli etmektedir. Eksik olan 9 dize için Yalçın'ın 9 no'lu şiirine bakınız. İki baskının yaprak numaraları arasında 1 fark vardır: Örneğin Yavuz'un baskısında 14b olan yaprak Yalçın'ın baskısında 15b'dir.

İlk 18 şiirin içeriğini 'dinî' olarak adlandırabiliriz. Bunlar, Tanrıyı, Peygamberi ve sahabeleri öven, sufi tarzda duyguları işleyen ve günaha duyulan pişmanlığı ifade eden şiirlerdir. Geri kalan şiirler ise gazelin alışlagelmiş şarap ve aşk temalarını işlerler ve aralarında Ahmed Paşa, Ahmedî, Nesimî ve Cem Sultan'ın da olduğu diğer şairlerce aynı ölçü ve uyakla yazılan benzer şiirlerle (nazire) birlikte eserde boy gösterirler. Yavuz, araya serpiştirilen bu şiirlere dipnotlarda yer vererek eserdeki nazire olgusuna şahitlik etmemizi sağlarken Yalçın bunları baskıya dâhil etmeyerek özgün metin hakkında dağınık bir çikir edinmemize sebep olmaktadır.

İki gazelin sonunda Gavri, imrendiği kişi olan

Şeyhî'nin adını vermektedir: "Ey Gavri, Şeyhî işitse senin bu dizilerini kulaklarını diker / ve der ki tüm bu şeyhler ve sultanlar hepsi senden yanadır." (Yavuz'da XLI. şiir, Yalçın'da 41. şiir); "Şiirin Şeyhî'nin şiiriyle boy ölçüşemiyorsa / Var Türki'yi terk et." (Yavuz LX; Yalçın 58. Şiir).

Amir Yaşbek'in 1489'da ölmesinden hemen sonra anısına yazılan ağıt (Yavuz'da LI, Yalçın'da 50. şiir) hariç Gavri'nin şiirlerine net tarihler veremediğimiz gibi bunları sultan olmadan önce mi yoksa sonra mı yazdığını da kesin olarak bilemeyiz. Saltanatı esnasında (1501-1516) Gavri, Firdevsî'nin 1511'de şair Şerifi tarafından tamamlanan Fars destanı Şehnâme'nin de Türkçeye çevrilmesi için her türlü maddi desteği sağlamıştır. Bu eser, Zuhul Kültürel ve Latif Beyreli (Ankara: TDK, 1999) tarafından düzeltilerek Şerifi Şehnâme Çevirisi adıyla dört cilt olarak basılmıştır. Şerifi, 1. cilt, 14. sayfa, 335. satırda üstadının adını Gavri Kanısav olarak verir ve kendi adının da 'kanı sav veya kanı sağ' olarak yorumlanmasını uygun bulur.

Şerifi'nin üstadının şerehne yazdığı gazellerden dördü Gavri'nin divanının son sayfalarında yer almaktadır (Yavuz'un metninde s. 31-34). Şerifi, Gavri'nin dizelerinin Mısır halkına çok büyük keyif verdiğini ve kendisinin de Gavri'nin kelamı sayesinde şerefe nail olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, ördeler ve kazların sungurlar ile aynı yuvada yaşadığını söyleyerek Gavri'nin barış yanlısı hükümdarlığını da övmektedir. Aynı imge Şehname tercümesinin giriş kısmında da bulunmaktadır.

Annemarie Schimmel, Yalçın'ın çalışmasının önsözünde aralarında Şah İsmail, Herat valisi Hüseyin Baykara ve Hindistan'ı fetheden Babür Şahın da olduğu o zamanın yönetici ve devlet adamlarının pek çoğunun şiir dili olarak Türkçeyi tercih ettiklerine dikkat çekmiştir. İlginçtir ki o zamanın Osmanlı Sultanı I. Selim şiirlerini Farsça yazmıştır. Barbara Flemming, daha sonraki Memlük idarecilerinin ve sultanlarının Osmanlı Türkçesini, başka bir deyişle Anadolu Türkçesini, edebî dil olarak işlediklerini özellikle vurgulamıştır. Gavri'nin dizeleri çok kaliteli değillerdi; ustaca yazılmış ancak hayal gücünden yoksun dizelerdi bunlar. Pek çoğunun yazarının bir sultan olması haricinde ilgi çekici hiçbir yanı yoktur.

Yukarıda Yavuz'a ait Gavri şiirleri (Divanı) bas-

kısının üstün yanlarından bahsettim. Yavuz'un bas-kısı, dokuz dizinin yanlışlıkla atlanması ve Ahmed Paşa'ya ait olan bir kasidenin sanki Gavri'ye aitmiş gibi verilmesi haricinde neredeyse kusursuz bir çalışmadır. (Bu eleştiri yazısının geri kalan kısmında ise Yalçın'ın kitabına dair önemli notlara değinilmektedir.)

Kansuh el-Ğurî'nin Dîvânı aslında 1993'te tamamlanmış bir Harvard doktora tezidir. 2002 basımı Türkçedeki kapalı 'e' ünlüsünü belirtmek için é'nin i ile değiştirilmesi haricinde herhangi bir düzeltmeye tabi tutulmamıştır. Bununla beraber, dost, denk anlamlarına gelen eş meslek anlamlarına gelen iş'ten ayırt edilememektedir. Çapraz referansların, dipnotların, bazıları da basılı biçim ile uyumlu olacak şekilde değiştirilmemiştir. Mesela, sayfa 32'de yer alan ve 's. 5, n. 11'e referans eden 99. not, 's. 14 n. 10' şeklinde olmalıydı.

En çok göze batan yazım yanlışlarının bazıları aşağıda verilmiştir (referans, şiir numarası ve onu takip eden satır numarası şeklindedir.):

(buraya 2.2a – 65.7a arasındaki referanslar aynen yazılacak)

2.2a	derkidür	→	derîndür
2.8a	kelîmdür	→	kelîmümdür
3.14b	ve'n-nâr-ı ° âfî	→	ve'n-nâzi° âti (i.e., Kur'an 79/1)
6.3a	ördi	→	urdi
6.6b	size vâ-r-ı	→	sezâvâr-ı
9.7b	yansın	→	yanasın
9.8a	yalhiyetüñ	→	yâ lihyetüñ
10.11b	lâli	→	le°âli
14.5a	Tevbe a° yân	→	"Tübû" ° ayân
23.4b	özene	→	uzana
45.3a	ş e f a t i n u ñ [hem]	→	şefeteynüñ
54.4a	haddidir	→	haddi dér
65.7a	merhametüñle	→	rahmetüñle ¹

İngilizce çevirisinde de düzeltilmesi gereken pek çok hata vardır. İşte onlardan bazıları:

1.11b	Hazinesi karanlık ve boş hisler ile doludur	→	İyi amellerden yoksun hazinesi günah ile doludur
-------	---	---	--

2.2a	Her kim ki O'nun tözünü kavramaya çalışırsa çalışsın, o hiçbir aklın erişemeyeceği bir temaşadır	→	O'nun tözüne kim kafa yorar ki? O, hiçbir aklın erişemeyeceği derinliktedir.
2.8a	Musa ile muhatap olan O'dur.	→	Musaya 'muhatabım' diye seslenir.
4.7a	balıklar	→	gök kubbenin yüksekliği
9.5b	önündeki şalın senin için hiçbir değeri yoktur	→	sırtındaki şal müthiş bir yükür
9.8a	vaziyetin beyazdı	→	yahut sakalın beyazdı
10.9a	Gök kubbe çarıkları onun yüzüne koydu	→	çarığını gök kubbenin yüzüne astı
12.10b	Sen'den başka hiçbir şeyin değeri yoktur	→	Her şeyin benlik saygısı vardır; Seni rızan için Tanrım.
20.8b	bayram	→	borazan
26.2b	saldırıya uğramış bir yürek onun yerine geçer	→	"saf bir yürek ile gelir" (Kuran 26/89)
26.3b	öldükten sonra eteğinin kenarını bırakmam için bir nedenim yok	→	Ben ölene kadar eteğinin ucunu bırakmaya niyetim yok
36.5	Tanrı'nın Nur dizesi	→	dize: "Tanrı ışıktır."
37.3	korumak	→	acımak
39.1a	kayık düştü	→	bırak kayık düşsün
41.7a	Şeykh	→	Şeyhi (58. 7a)
52.3b	Aşığın gelişine acı, yapma bunu	→	Aşığı kurban etme
53.2a	aşkın ateşini yüreğime koy	→	aşkın ateşi yüreğimde kor olmuş bir közdür
58.7a	şiir ve Türkü yazmayı bırak	→	Türki'yi terk et

¹ Robert Dankoff'un Mehmet Yalçın neşrinde yer alan bütün yanlışları bu Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı. makaleye almadığı görülmektedir. Yalçın neşrindeki yanlışlar için bk. Yakup Karasoy, "Kansu Gavri Divanının İki Neşri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXX, İstanbul 2003 s. 251-261.

Yüzyıllardır Orta Asya'dan günümüze kadar süregelen âşıklık geleneği, kültürümüzün can damarlarından biridir. Türk tarihinin derinliklerine inildiğinde, bilinen en eski ozan Dede Korkut'tur. Dede Korkut, dilinde sözü elinde kopuzu ile devletin ulu sesi olmuştur. Hakanın yanında itibar görerek sözünü dinletmiş düzenlenen törenlerin vazgeçilmez siması olmuştur. Bugün kullandığımız Türk halk sazı bağlamanın atası olan kopuz, yıllar yılı âşıklara yarenlik yaparak geleneğimizin bugünlere gelmesinde önemli rol oynamıştır. Dünyada geniş coğrafik dağılımıyla Asya ve Avrupa'ya yayılan Türklerin bu kıtalara götürdükleri en önemli varlıkları dili ve geleneğidir. Tüm dünya kültürlerinin gelişen medeniyet ve teknoloji karşısında mahvoluşundan ne yazık ki kültürümüzde nasibini almaktadır. Ancak yetkililerin ve uzmanların bu konuda yapabildikleri ve çalışabildikleri, saman alevine benzemektedir. Geleneğin işin şuurunda olanlarca yaşatılma çabası ise günümüzde, modern yaşantı özlemi çeken arabesk zihniyeti insanlarımız yüzünden oldukça zor görmektedir. Bundan dolayı kültürel kimliğimizin varlığını koruması ve yaşatması bizi endişelendirmektedir.

Sivas, Orta Anadolu'da, tarihî önemi haiz bir ildir. Coğrafi alan olarak da Türkiye'nin ikinci büyük ili olduğunu da hatırlatmak isterim. Daha ilk çağlardan itibaren birçok kavim, burayı mekân tutmuş, kendisinden izler bırakmıştır. Bunun yanında Sivas, bazı devletlere başkentlik yapmış, birkaç yüzyıl da eyalet merkezi olmuştur. Sivas, coğrafi konum bakımından da ayrı bölgelerden, ayrı karakterde ve farklı kültürden olan insanların uğrak yeri hâline gelmiş, böylece yıllar boyu ticari, iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan devamlı etkileşim içinde kalmıştır. Bundan dolayıdır ki Sivas, Orta Anadolu'da bir kültür merkezi olmuş, bu özelliğini yıllarca korumuştur.

Diğer taraftan Sivas, tarih boyunca Anadolu'da, âşık edebiyatının yaygın olarak yaşatıldığı il olma vasfına da sahiptir. İlk temsilcilerine XVI. yüzyıl-

da rastladığımız yöredeki âşıkların sayısında, bu yüzyıldan günümüze kadar pek çok artış olmuştur. Sayı fazlalığına bakarak Sivas, "âşıklar yatağı" olarak nitelendirilmiştir.

Sivas, âşıklık-ozanlık geleneğinin en güçlü olduğu il diyebiliriz. Sivas toprakları şairler açısından en mümbit yerdir diyebiliriz. Bir iddiaya göre Sivas'ta 800'e yakın âşık olduğu söyleniyor. Sivashlı Âşık Veysel, Ruhsatî, Talibî Coşkun, Feryadî ve Sefil Selimî gibi âşıklar, şüphesiz Türkiye'de önemli bir üne ve yere sahiptir. Âşık Sefil Selimî, Sivashlı halk ozanları içerisinde belki de hakkında en az çalışma yapılanlardan biridir. XX. yüzyılın önde gelen âşıklarındandır. 26 Ağustos 1933'te Şarkışla'da doğmuştur. Asıl adı Ahmet Günbulut'tur. Çocukluğu sıkıntılı geçmiştir. İlkokulu Şarkışla'da okuduktan sonra, Sivas Lisesinin orta kısmına kaydolmuş, fakat ikinci sınıftan ayrılmıştır. 1949'da evlenmiş, bu evlilikten üçü erkek üçü kız altı çocuğu olmuştur. 1956 yılında askerlik hizmetini tamamlamıştır. Askerlik sonrası terzilikle geçinmiştir. Bu arada, âşık olmasında ve düşünce dünyasında geniş ufuklar açan Şeyh Çoban Mehmet'le tanışmıştır. 1967'de Hollanda'ya gitmiş, beş sene orada işçi olarak çalışmıştır. Sivas'ın Şarkışla ilçesinde sünni geleneğe bağlı bir aile ortamı ve sosyal çevrede doğup büyümüş olan âşık, bu Avrupa ziyaretinden sonra ehl-i Beyt konularına sık sık yer vermeye başlamıştır. "Muhabbet" isimli şiirinde hayatındaki bu kırılma anını şöyle anlatmıştır:

İmanım hükümdar benliğim esir
Ehl-i Beyt'i sevdim dediler kusur
Kimisi korkak der kimisi cesur
Kurt ile koyunu yaydım yayalı

"Bu Kızılbaş olmuş yunmaz" diyorlar
"Kestiği haramdır yenmez" diyorlar
"Camiye mescide konmaz" diyorlar
İmam Şah Hüseyin'e uydum uyalı

Çoğu bende kâğıt hüccet arıyor
Hâl bilmeyen, dip dedemi soruyor

Dostlar, ölümüne karar veriyor
“Sefil Selimî’yem” dedim diyeli

Yine “Muhammet Severdi” isimli şiirinde Hz. Ali’ye duyduğu ilgi ve muhabbetten dolayı toplum tarafından dışlandığını, horlandığını ve sevilmediğini şöyle anlatmıştır:

Muhammet severdi o yüzden sevdim,
Dışladılar beni, Ali’ci diye.
Ancak bin yönünden birini övdüm,
Taşladılar beni, Ali’ci diye.

Gerek Aleviler gerek Sünniler,
Duymak ister, avutucu ninniler,
Yüreği kinliler, eli kanlılar,
Boşladılar beni, Ali’ci diye.

Gönül katlanmıyor, gözüm görüyor,
İnsan ne yitirmiş, neyi arıyor,
SEFİL SELİMÎ’ye herkes vuruyor,
Haşladılar beni Ali’ci diye.

Başka bir şiirinde Muhammed-Ali’ye ve on iki imama duyduğu derin sevgiyi güçlü bir şekilde vurgulamıştır:

Kanımda canımda, Hüseyin aşkı,
Arıyor, Muhammet Ali nurunu.
Hasan’ın arştaki ilahi köşkü,
Arıyor, Muhammet Ali nurunu.

“On İki İmam”la “On dört masumlar”,
“Ehl-i Beyt”e can adayan isimler,
Hikmetullahdaki mevcut cisimler,
Arıyor, Muhammet Ali nurunu.

Bazı halk aşıklarının iddialarına göre, Âşık Sefil Selimî yurt dışında Alevi-Bektaşî inançlarına bağlı bir grup insanla iyi diyaloglar içerisine girmiş, hatta Türkiye’ye döndüğünde oğullarından ikisini Alevi aile çocuklarıyla evlendirmiştir. Âşık Sefil Selimî sık sık alevi gelinlerinin ve dünürlerinin kendisine Sünnilerden çok daha iyi davrandıklarını ve onlardan çok memnun olduğunu ifade etmiştir. Kanaatimce, Âşık Sefil Selimî’nin yaşadığı bu süreç ve Alevi geleneğine bağlı sosyal gruplarla yapmış olduğu kız alıp-verme diyalogu onun fikir

dünyasında bir takım değişimlere neden olmuş olabilir. Karşılaştığı bazı sosyo-ekonomik sıkıntılarda Alevilerin kendisine vermiş olduğu onun için hayati addedebileceğimiz problemlerin çözümü için bir çıkış yolu olmuştur. Yurt dışı dönüşünde Sivas’ta birkaç yıl kâğıtçılık işiyle meşgul olmuştur. Çocukluğu ve gençliği hariç pek sıkıntı çekmemiş olan Sefil Selimî, yurt içinde ve yurt dışında epey yer dolaşmış, halktan daima saygı ve rağbet görmüştür. 30 Aralık 2003 günü Sivas’ın Karşıyaka mahallesinde vefat etmiştir. Kabri, Şarkışla Mezarlığındadır.

1957’den bu yana şiir yazmaktadır. 1966 yılından başlayarak Konya Âşıklar Bayramına katıldı. Bir süre Hollanda’da yaşayan Sefil Selimî 1972’de yeniden Sivas’a döndü.

Alevî bir aileden gelmediği hâlde Alevi-Bektaşî geleneğinde şiirler yazdığından dolayı kendi çevresinde eleştirildiği oldu.

Sivas’ın Şarkışla ilçesinden olan Âşık Sefil Selimî, ozanlarımızın en önde gelen simalarındandır. O, Yunus’un, Emrah’ın, Karacoğlan’ın, Sümmanî’nin, Pir Sultan Abdal’ın, Ruhsatî’nin ve Âşık Veysel’in devamı, onların yaşayan bir silueti gibi, öp öz Anadolu coğrafyasının kıraç düzlüklerinde yükselen, tüm çıplaklığıyla yüreğimizi sızlatan sıra dağlardan son bir tepedir. Sefil Selimî’nin manevi dünyası bambaşka bir hâldedir. Tüm insanlığı büyük bir sevgi ile kucaklayan dünyasında, kelimeler, en güzel söz dizimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Hiç bir zaman lafa söze daralmayan Sefil Selimî’nin kelime dünyasındaki sözler, birer sanat harikası hâlinde nakış nakış bir araya gelerek bizi, mana denizinde yüzdürür.

Şiire, Çoban Mehmed’in yanında başlayan Sefil Selimî, sazı ve irticali olan bir âşıktır. Kendisine has bir müzikle icra ettiği yüz kadar parçası vardır. Bunlardan birkaç tanesi TRT repertuarına girmiştir. 1966 yılında Konya Âşıklar Bayramına katılmış, o günden bu zamana kadar çeşitli vesilelerle tertip edilen yüzden fazla âşık programına katılmıştır. Pek çok âşıkla karşılaşma yapmış, gücünü göstermiştir. Hece ile yazdığı şiirlerde salt 8 ve 11 heceli kalıplar bağlı kalmamış; 5, 6, 7, 14 ve 15’li tarzları da başarıyla uygulamıştır. Kafiye ve

duraklara son derece hâkimdir. Aşk, tabiat, gurbet, öğüt, taşlama, tenkit, tasavvuf, fanilik, şikâyet, dert ve dilek gibi hemen her konuda şiir söyleyen Sefil Selimî hakkında bugüne kadar dört kitap yayımlanmış, iki mezuniyet tezi hazırlanmıştır.

Sefil Selimî bu temaların yanında çok farklı sosyal ve kültürel konulara değinmiştir. Bizim için önemli olan da Sefil Selimî'nin şiirlerinde dili getirdiği toplumsal problemlerdir. Sefil Selimî insan ve toplum konularına geniş yer ayırmıştır. 1995 yılında yazdığı "Barbarlar" isimli şiiriyle o dönemin uluslararası kaotik durumunu ve dönemin Bosna, Çeçenistanda vb. savaşlarını ve adaletsizleri anlatmıştır.

Azerbaycan, Bosna, Çeçenistan'da,
Cesetler kokuyor, kan var her yanda,
Kudurmuş yamyamlar, azgın şu anda,
Cinayet sergisi serdi barbarlar.

Ne ilktir ne sondur Türklere hücum,
Hepsine baş gelir, imanım gücüm,
Kur'an-ı Kerim'den tahtım ve tacım,
Reddeylemiş karşı durmuş barbarlar

Yine aynı şiirindeki bir dörtlüğünde Türkiye'deki azgın terör eylemelerini ve teröre sorununu içli bir üslupla konu edinmiştir. Terörün en ciddi toplumsal problemlerden biri olduğunu ifade etmiştir:

Terörist caniler kimin uşağı,
Sapık devletlerin iğrenç kuşağı,
Gübreden abgından daha aşağı,
Boynuzda çamur gördü barbarlar.

Asil Türk milleti eyliyor sabır,
Rus dediğin hain, kullanır cebir,
Vahşi canavarlar, hepsi et obur,
Kuyruk dikti boyun kırdı barbarlar.

İyi görünerek, zehir saçarlar,
Hak hukuk var dersen, hemen kaçarlar,

Binlerce cinayet, binlerce vahşet,
Terörist sapkınlar, saçıyor dehşet,
Kasıp kavuruyor, kudurmuş şehvet,
Yelleri esiyor, göz yumuyoruz.

MELEKLER ŞAHİDİMDİR

Nurdan yaratılmıştır, melek gözle görülmez.
Yemez, içmez, uyumaz, Allah'a karşı gelmez,
Gece gündüz çalışır, usanmak nedir bilmez.
Erkeği, dişisi yok; iyilik yapar, yılmaz,
Saygıda kusursuzdur, noksanımıza gülmez.
Yaradan emretmese günahımızı silmez,
İmanım tamdır Rabbim, melekler şahidimdir.

Melekler çoktur ama dördü önemlidir bil:
Hepsinin efendisi, habercidir Cebrail,
Rabbimize döndüren, can alandır Azrail,
Doğa olaylarını düzenleyen Mikail,
Kıyamet günü suru üfleyecek İsrail...
Kalbim söyler bunları, teyit eder ağız, dil,
İmanım tamdır Rabbim, melekler şahidimdir.

Meleklerin tamamı Allah'ı eder zikir,
Kiramen Kâtibin de omuzda eder seyir,
Sağda ve solda duran iki kâtip melektir,
Tüm sevaplarımızı sağdaki yazar bir bir
Soldakinin yazdığı günahla ruhtaki kir,
Kabirdeki sorguyu yapanlar Münker, Nekir...
İmanım tamdır Rabbim, melekler şahidimdir.

Melek mesafe bilmez bir anda dağlar aşar,
Göğün bütün katları onlarla dolup taşar,
Bin bir mucize saklı görenin aklı şaşar,
Allah Allah dedikçe bütün melekler coşar,
İslam'ın şartlarına uyan kul mutlu yaşar,
Mümin olarak yaşa, mümin ölmeyi başar,
İmanım tamdır Rabbim, melekler şahidimdir.

Harika UFUK

MEB'e ve politikalarına dair menfi fikriyatım maalesef devam etmekle birlikte Osmanlıca konusunda 19. Millî Eğitim Şura gündemini destekliyorum. Bu adım 87 yıllık büyük bir hatanın telafisi adına çok önemli bir fırsattır.

Rica ederim, kimse bu konuya ideolojik bakmasın. Osmanlıca her bir Türkiye vatandaşı için millî bir meseledir. Neden böyle olduğunu yazının devamında daha iyi anlamış oluruz inşallah.

On yıl tarih öğretmenliği yaptım, tarihimizi net ve not hesabına göre anlattım durdum. Fakat bir tarih öğretmeni olarak arşiv ve belgelerle ilgili durumumuzu bilmiyordum. Şimdi arşivin tam içindeyim ve hâliyle arşivin dününü bugününü öğrenme ve anlama noktasında çaba sarf etmekteyim. Bu konuda çok kıymetli bir yazı hazırlıyorum, sizinle de paylaşırım nasipse. Neyse konudan uzaklaşmayalım.

Cumhuriyeti kurarken bir türlü kurtulamadığımız Osmanlı paranoyası, bedeli çok ağır hatalar yapmamıza neden oldu. Ne gibi hatalar yaptık, bir kaçını sayalım: Mesela Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimimizi Osmanlı birikimlerinden arındırdık, mesela harf devrimi ile Osmanlıca'yı ve Osmanlıca yayınlarını yasakladık, mesela dilde millîlik diye dilimize mal ederek millileştirdiğimiz kelimeleri hafızamızdan sildik, mesela arşiv belgelerimizi çarçur ettik, atık kâğıt yaptık, sattık, mahzenlere tıktık... Eee ne oldu peki? Kurulduğu coğrafyada bugün 38 devlete doğrudan, ilişki kurduğu bir o kadar devlete dolaylı olarak yön veren ve yol gösteren binlerce yıllık ecdat yadigârlarına sınımsız sarılmak yerine, Batı aynası karşısında süslenen 91 yıllık bir millet olmayı yeğlemiş olduk. Yaşam stilini ve standardını ekranlardan keşfetmeye heves eden bir millet oluverdik.

Batı, büsbütün kötü ve ötelenmesi gereken bir heyula değildir. Ondan da istifade edilecek meyveler elbette ki var. Ama bu istifade kendimizi ve aslımızı inkâr cihetiyle olmamalıydı. Nitekim Batı aynasından iktisap ettiğimiz kültür şeklimiz ve ka-

rakterimiz tarifi zor bir hâl almıştır. Doğu ile Batı arasında kendine has bir model de olamadık. Bilakis standardı ve prensipleri belirsiz bukailemün gibi olduk. Hâlbuki muhtaç olduğumuz kudret Batı aynasında değil, damarlarımızdaki asil kanda mevcuttu. O asil kan da ecdattan bize yadigârdır. Unutulmamalıdır ki kendi toprağına sınımsız sarılmayan kök, göklerde ihtişam arayamaz. Özümüze sahip çıkmak geriye dönüş değil, bilakis geleceğe hazırlanmak, pergel çivisini sağlam zemine çakmaktır.

Geçtiğimiz yollara ve geldiğimiz noktaya bir tecrübe/ibret nazarıyla bakarsak eğriden doğruyu bulmamıza imkân doğar. Biz, bizi anlamadan başkalarının bizi anlamasını bekleyemeyiz. Biz mazi-mize saygı duymazsak, başkaları ne bugün ne de yarın bize saygı duymaz. İhtişam istiyorsak köklerimizizi sağlamlaştırmalıyız.

87 yıldır çatı katına attığımız o hazinelere bir defineci gibi dalmanın vakti gelmiştir. Nesillerimizi boşluktan, karakter arayışından, uyuşturulmuş bedenlerden kurtulmanın vakti gelmiştir.

Ecdat yadigârlarını rahatlıkla okuyabilir, anlayabilirsek neler kazanırız bir bakalım hele?

Bir kere lisanımıza ve karakterimize şiirsel bir ahenk gelir. O metinlerde saygı ve edebın nasıl bir zarafet takdim ettiğine şahit olur ve belki de bize rehberlik eder. Vefakâr ve kadirşinas bir millet oluruz. Binlerce âlim, edip, rical, şair ve yazarı eserlerinin ışığında tanır, sahip olduğumuz ihtişam ve vizyonu keşfettikçe geleceğe dair ilham ve motivasyonumuz yepyeni bir boyut kazanır.

Sözü MEB'den açtık onunla kapatalım: MEB neslimizi net ve not girdabından kurtarmadığı müddetçe dersler istatistik aracı olmaktan başka bir işe yaramaz. Ne edep öğretebilir ne bilinç aktarabilir ne ilham verebilir ne karakter kazandırabilir ne istihdam oluşturabilir.

Ve son söz:

Kendi toprağına sınımsız sarılmayan kök, göklerde ihtişam arayamaz.

BİR YEMEN HİKÂYESİ

Yılların hikâyesi,
Yüzünde çizgi çizgi,
Talih avuçlarında nasır,
Hasret saçlarında ak...
Kanar gönlünün yarası.
Taze, taptaze gelincik,
Solmadan elinin kınası,
Almışlar koynundan dedemi,
Ninem o zaman öğrenmiş, adı batası Yemen'i!

Dedem, yaylaların yağız delikanlısı.
Devletin namusudur, yaralı omuzunda,
Gittikçe ağırlaşan cephanesiz mavzeri.
Peşinde din kardeşin kirallanmış palası.
Acının büyüğü bu, ne ki kurşun yarası?
Önü kum, arkası kum,
Kumun içinde pusu,
Denizler kadar büyük, gözünde bir damla su.
Testiler dizilir çeşme başına
Gökteki yıldızlar kadar.
Sonra kaybolur ansızın
Dedemin içi yanar.
Gözlerinde uyku, hayalinde yâr..
Bir sızı sırtının orta yerine,
Cembiye olur saplanır,
İhanetin en ucuzu
Kahpeliğin en kanlısı.
Yığılır usulca kumlar üstüne
Yaylaların yağız delikanlısı.
Bir tuhaf serinliği içerken kana kana
Geçit vermez dağların karlı doruklarında.
Haramiler çöker birden başına,
Biri kapar omzundan mavzeri,
Biri yırtık potinine el koyar.
Pis bir el aralar dudaklarını,
Ağzının içinde altın diş arar.
Savrulup bedevi eteklerinden

Yarı açık gözlerine kum dolar.
Utanır gökte yıldızlar..
Sıra sıra akbabalar, sırtlanlar,
Çölün cümle yırtıcısı toplanır.
Etrafında döner dokunamazlar.
Yaradan emreder meleklerine
Kumlar kıyama kalkar.
Gelin yatağının yorganı gibi,
İncitmeden sarar, örter üstünü.
Nur yağar sahraya, nur üstüne nur.
Ve kumlar dedemin mezarı olur.

Şiirle hikâye yazılır mı? Başarılırsa yazılır elbette. Bunu Âkif çokça yapmıştır. Mesela “Çanakale Şehitlerine” isimli destanı böyle bir şiirdir. Onun Safahat’ında anlattıkları genelde bir olaya dayalı, hikâyelerden oluşur. Yahya Kemal’de de görürüz bu tür şiirleri. Mesela, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” başlı başına bir tablo gibi canlanır gözlerimizin önünde.

Konumuz şiirleşen hikâyeler olsaydı, anlatılacak çok şair vardır. Ancak ben, onun peşinde değilim. Kendi sesinden dinlediğim zaman duygularımı kontrol edemediğim yukarıdaki şiir olmuştur. Bu şiir beni önce söyleyiş güzelliğiyle etkilemiş, sonra kardeşin kardeşe yaptıklarının dramatik arka planını getirmiştir gözümün önüne.

Burada şiirin anlattığı olayı yeniden nakletmeyi gerekli görmüyorum. Mesele zaten anlaşılıyor. Bunda Fazıl Ahmet Bahadır’ın başarısı benim için önemlidir. Şair, bir iç duyarlılık örgüsü içerisinde bize, bu tür şiirlerdeki dikkat noktalarını göstermektedir.

Meseleye bu yönüyle bakarsanız, şiir serbest tarzda olmasına rağmen, çok güçlü ve etkili bir iç musikiye sahiptir. Bu durum, şairin hemen bütün şiirlerinde görülür. Ustası kabul ettiği, Yahya Kemal’in şiirde iç musikiyi esas alan anlayışını, onun gibi aruz ölçüleriyle yazılan şiirde değil, serbest şiirde göstermiştir. Bu şiir, bana Arif Ni-

hat Asya'nın "Naat"ını hatırlattı. Orada da tıpkı "Bir Yemen Hikâyesi" şiirinde olduğu gibi, 'kum', bir anlamda 'çöl' şiirin ana dokusunu oluşturur. Oradaki ruhaniyet teslimiyeti, buradaki ruhaniyet ise, ıstırapı dile getirir. Yeri gelmişken hemen bir işaret notu olarak aktarayım: Arif Nihat Asya'nın, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun ve hatta Nazım Hikmet'in yarıda bıraktığı şiir dilini ben Fazıl Ahmet Bahadır'da görürüm. Farklı kompartımanlarda da olsa, onların bize açtıkları ufukta yürüyen bir şairdir Bahadır. Benim için önemi de buradan ileri gelmektedir. Nazım'ın "23 Sentlik Asker" şiiri ile, "Bir Yemen Hikâyesi" askerimizin kader ortaklığının farklı pencerelerden, ama aynı dille anlatımından başka bir şey değildir.

Burada şunu sorabiliriz: Gündemimizde Yemen diye bir mesele yoktur. Şair, böyle bir konuyu niye gündeme getirir?

Evvela Yemen olayının tarihine bakalım:

Yemen Harbi, 1. Dünya Savaşıyla ortaya çıkan bize başkaldırının bir sonucudur. Araplar, Osmanlı'ya karşı ayaklanınca, Yemen'e gönderilen ordumuz burada iki yıla yakın bir mücadele ile direnmeye karşı savaş verdi. Kandırılmış Arap toplumu, kendilerine kutsal toprakların varisleridir diye himmet eden, hizmet eden Osmanlı Devleti'ne böylesine bir ihanet içinde olunca, orada çok insanımız şehit düştü. Bu şiir, böyle bir talihsizliğin bir şehit ve eşi çerçevesinde bize anlatılan dramıdır. Aslında her şair, şiirini yazarken içinde bulunduğu ruhsal durumu mısralarına yansıtır. Burada meselenin bir asır sonra tekabül eden bir zamanda ele alınışı, bizim yukarıda sözünü ettiğimiz 'arka plan' meselesini günümüzde de canlı tutabilmek için olmalıdır. Bir de önemli olan tarafı, Yemen benzeri bir iç çatışmanın ülkemizde PKK belasıyla sürdürülmesidir. Nasıl bir asır önce Yemen'de binlerce gencimizi kaybettikse, bugün de kendi topraklarımızda bu defa PKK denen bir terör örgütüyle sürdürülen mücadelede çocuklarımızı kaybetmekteyiz. O gün Osmanlı'nın kendi dindaşı tebaasıyla, bugün Türkiye'nin kendi insanıyla ve hatta dindaşı çevresindeki komşularıyla çatışması

için gizli bir el sürekli olarak ortalığı karıştırmaya çalışmaktadır. Bahadır, böyle bir tehlikeye, bu tür şiirlerle dikkatimizi çekmek istemektedir.

Konu edindiğiniz şairin bir şiirinden hareket ederek değerlendirme yapmak doğru mudur? Elbette ki değil. Meseleyi 'Yemen' merkezli alırsak, öncelikle o meşhur duygularımızı kanatan "Yemen Türküsü"nü de burada anmamız gerekir. Bu şiir aslında o, türkünün bir değişik varyantıdır. Biz, meseleyi buradan Fazıl Ahmet Bahadır'ın şairliğine taşımak istiyoruz:

Fazıl Ahmet Bahadır'ın, Sakarya Meydan Muharebesi'ne, okullarını bırakıp gönüllü olarak giden Kayseri Lisesi öğrencilerini anlattığı "Liseli Şehitler Destanı" şiiri de yukarıdaki "Bir Yemen Hikâyesi" şiiriyle paralelligi olan bir özellik taşıyor. Meraklılarına bu şiirin tamamını bulup mutlaka okumalarını tavsiye ederken, ben bazı bölümlerini buraya aktaracağım. Şiir şu mısralarla başlar:

"Selalar verildi minarelerden,
Meydanlara al bayraklar asıldı,
Taş döşeli avlusunda mektebin,
Kitaba, silaha eller basıldı.
Dualar edildi, helâlleşildi.
Bir daha bir daha vedalaşıldı."

Şair, evvela gençlerin vedalaşmasından söz eder. Gidecekleri, Sakarya Meydan Muharebesidir. Orasının da tanımını yapar:

"Sakarya, soyumun kader çizgisi.
Tarihin yeniden yazıldığı yer.
Baş eğmemek için,
Nice canların,
Azraille bile dövüştüğü yer.
Vatan diyebilmek için
Tekrar vatana,
İmanın imkânla
Boğuştuğu yer."

Şair, bu tanımını yukarıya aldığım mısraların devamında da sürdürür ve "Sakarya, yüreğin konuştuğu yer", diye noktalar. Sonra, bu savaş kahramanlarını teker teker anlatır ve şiirini şu mısralarla bitirir:

“Sanılmasın,
Belirsiz mezarlarda kaldılar.
Hür ufuklardan vatanın,
Hem gece
Hem gündüzüne,
Doğacak aylara yıldız oldular.”

Fazıl Ahmet, duruşu sağlam, ne söylediğini, nasıl söylemesi gerektiğini bilen bir şairimizdir. Kendisi ilahiyatçı olmasına rağmen, kendisinden doğal olarak beklenen dinî hassasiyetlerden çok millî heyecanı ön plana alması, gelecekte de karşılaşacağımız iç çözülmeye karşı bir uyarıdır. Bunun içindir ki onun şiirlerindeki konu hâkimiyeti, daha çok millî duyarlılık üzerinde yoğunlaşır. Sosyal hayatın bütünüyle magazin kültürüne kaydırıldığı bir dönemde böyle uyarıcı seslerin çıkması, ülkenin kaderine ortak olmak isteyenlere ciddi bir hatırlatmadır. Kendisine başarılar diliyorum...

İnsanımız, tarihinden sürekli olarak uzaklaştırılıyor. Bilinçli bir propaganda gücüyle bunun kırılması zor bir erozyona dönüşmesinden korkan insanlar seslerini yükselteceklerse Fazıl Ahmet gibi şairler buna öncülük edecektir. Vatanseverlik, bu topraklarda yaşayan herkesin ortak ideali olmadıkça, ülkenin bütünlüğünü korumak da geleceğini aydınlığa taşımak da mümkün değildir. Vatan sevgisi, kendi içimizdeki ihtirasları budayıp bir ortak ülkü etrafında insanlık idealine yükselcekse, bu tür şiirlere ihtiyaç vardır. Günümüzde hümaniteryen ahlakı çerçevesinde insanı tek başına kutsallaştıran egosantrik sapkınlıklar, fert için toplumu feda anlayışı gibi bir sosyal yıkıma götürür bizi. Şair, bu iki şiirinde de kendini feda eden idealizmin beslendiği alt şuurun üzerinde durmaktadır. Batılılaşma çamurlaşma hâlini aldıkça da bu ihtiyaç giderek artacaktır. Bahadır'ın bir anlamda isyanı bana bu kaygıları hatırlattı. Toplumumuzun ortak sesi olma yolundaki başarısının devamını diliyorum.

HATA RAPORU

Yanılığlar dönmesin, mahcup bir yenilgiye
Halis bir niyet ile başvurmalı bilgiye
Yakalanıp suç üstü, yanıfta ısrar niye?
Ceza her şey değil ki gönülde anayasın
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Daha büyük olmayı, en büyük görev sayıp
Görüp her yolu mubah, dört ayaklı havlayıp
Ahmak mıyız kanalım, ayıptır yahu ayıp!
Tercihler arasında, bu mu geçerli lisan?
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Canlılar aleminin, en şerefli varlığı
İdrakten yoksun ise üstündedir körlüğü
Bazen farkında olmaz, yüklenir davarlığı
İman ile beslenip, olur mu hiç kin kusan?
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Sallanan köprü dünya, geçerken sallanacak
Beklemişse kovanı, bal tutup ballanacak (!)
Meczupları görüp de belki akıllanacak
Kalıp dışına çıkıp, empatide bulunsan
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Her yozluğun içinde, her gözlüğün içinde
Yol bilmez yordam bilmez, her sözlüğün içinde
Yığın yığın laf-ı gaf, istismar var göçünde
Bari en son deminde, “tövbekârdır” bilinsen
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Hukuk ne işe yarar, adalet kim içindir?
Örtbas ve sümenaltı, sorun neden niçindir?
Bunca çelişkileri, gel de içine sindir?
Söylemleri en doğru, tabi sen de yutarsan
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Centilmenliği topal, hoşgöründe bakar kör
Dayanışma; laf olsun, sevgiyi rüyada gör
Bazen hepsini bulur, karşılığında nankör
Tarih unutmaz seni, zihinlerden silinsen
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

İçinizi karartmak, değil elbet meramım
“Şak şak” a atlanıp da kimse bilmesin tamım
Dosdoğru kulluk için, nerde kaldı kasemim?
Adil hayal ettiğin, olur ruhsatlı korsan
Hata her devir hata, insan hep aynı insan

Ali Rıza MALKOÇ

1. Giriş

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm çok önemli olduğu için toplumumuzda bunlarla ilgili zamanla çeşitli âdetler ortaya çıkmıştır.

Çocuğun dünyaya gelmesi, tarih boyunca ferdî, dinî ve sosyal hayat içinde önemli görülen olayların başında gelmektedir. Bu nedenle Türk toplumunda, kadının evlenmesinden itibaren ortaya çıkan ve uygulama imkânı bulan bazı âdetler teşekkül etmiştir. Doğum âdetleri olarak bilinen bu değerler bütünü, kadının hamile kalmasından önce başlar ve doğan çocuğun erkekse askerden gelmesine kadar devam eder.

Doğum âdetlerinin uygulanmasında değişen hayat şartlarına bağlı olarak zaman içinde bazı değişiklikler meydana gelmesine rağmen, Türk halkı tarafından gerekli ihtimam gösterilmektedir.

Burada bugüne kadar üzerinde fazla durulmamış olan Alanya doğum âdetleri konusunda bilgi verilecektir:

2. Alanya'da Doğum Âdetleri

2.1. Doğum Öncesi Âdetleri

Evliliğin gayelerinden biri neslin devamını sağlayacak bir evlada sahip olmaktır. Bunun için Alanya halkı daima, Cenab-ı Allah'a "hayırlısından, ayıpsız amansızından, salihinden ve uzun ömürlüsünden çocuk vermesi için" dua eder .

Kadın evlenmesini takip eden günlerde, kocası ile birlikte istedikleri takdirde hamile kalır. Karı-koca olarak istedikleri hâlde, kadının hamileliği gecikirse, bazı tedbirler alınır ve bu olumsuz durumun önüne geçilmeye çalışılır. Kadının hamile kalması için alınan tedbirlerden başında karı ve kocanın modern tıp verilerine uygun olarak tedavi olmaları gelir. Ayrıca karı ve koca halk hekimliği tedavi yöntemlerine başvurarak hamile kalmanın yollarını arar.

2.1.1. Türbe Ziyaretleri

Halk hekimliğinden istifade etmek hususunda anne, kayınvalide, görümce, elti ve bu işlerin er-

babı olan tanıdık bir kadın, çocuğa kalmak isteyen kadına yardımcı olur. Hasta kadın ve istediği takdirde kocası Alanya'nın Sugözü Mahallesi'ndeki Sitti Zeynep Türbesini ziyaret eder. Bu ziyaretler önder bir kadın ile birlikte, çarşamba gecesi yapılır. Ziyaret esnasında dua edilir, namaz kılınır, Kur'an-ı Kerim okunur ve üç defa sandukanın etrafı dolaşılır. Bu uygulamalar yerine getirilirken çocuk sahibi olmak için Allah'tan dilekte bulunulur. Gece de orada yatılır. Sabah namazı vakti, hasta kadın türbede görevli kadın tarafından kırklanır. Kırklama işleminden sonra kadına arılık verilir ve hasta kadın ile yanında bulunanlar türbeden ayrılırlar. Bu esnada geriye dönülüp türbeye bakılmaz. Türbe ziyareti sırasında istenirse kurban da adanır. Bu uygulama üç çarşamba üst üste yapılır. Bunun yanında çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından Alanya'nın Fakırcalı Köyü'nde bulunan Tepecik Evliyası, Şih Köyü'ndeki Pirce Alaaddin Türbesi, Mahmud Seydi Köyü ile Türktaş Köyü arasında bulunan Yaren Dede Türbesi de ziyaret edilir .

2.1.2.Kırklama Pratikleri

Alanya'da bir kadının çocuğu olmuyorsa bunun bazı sebepleri olduğu kabul edilir. Bu sebeplerin başında, kadının aydaş olması gelir. Bir kadın evliliğinin ilk kırk günü içinde, yeni bir gelin, yeni doğmuş bir çocuk ile insan veya hayvan ölüsü gördüğü zaman aydaş olur. Kadının bu hastalıktan kurtulması için, kırklanması lazımdır. Kırklama, aydaş kadının belirli usullere uyularak yıkanması demektir. Kırklama işini, aydaş kadına kan bağı ile bağlı olmayan bir kadın yerine getirir ve bu kadına arılık verilir. Alanya'daki bütün kırklama pratikleri bazı istisnalar hariç çarşamba günleri gün dolusunda yapılır. Bu işlemler üç çarşamba üst üste yapılır. Aydaş kadın kırlandıktan sonra, evine giderken arkaya bakmaz ve kimse ile konuşmaz. Kırklanan kadın evine gelirken önüne ne çıkarsa, o türden çocuğunun olacağına inanılır. Adam görürse erkek, kadın görürse kız çocuğu olacağı gibi ...

Alanya'dan derlenen kırklama pratiklerinden bir kısmı şunlardır: Bir yarasa ölü veya diri olarak yakalanır ve bir bez parçasına bağlanır. Yarasalı bez, bir eleğin içine konur. Kırklanacak kadın üç yol ayırımına getirilir (kadının üzerinde gömlek olur). Başının üstüne elek konur. Bunun üzerine de vücudu ıslatacak şekilde üç kere su dökülür.

Kırklanacak kadın üç yol ayırımına getirilir. Başını üstüne elek konur. Eleğin içine de ayna, tarak, ağzı delik dişi anahtar, makas, bıçak, her birisine İhlâs suresi okunmuş kırk küçük taş (bir beze bağlanmış şekilde) konur. Eleğin içine vücudu ıslatacak kadar üç defa su dökülür.

Denizden kırk dalgadan her birine İhlâs suresi okunarak kırk defa bir miktar su alınır. Bu su bir kaba konur. Bunun yanında kırkı çıkmamış bir mezardan bir parça toprak alınır ve bir beze bağlanır (bu toprak kırklamadan sonra mezara tekrar konur). Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir ve başının üstüne elek konur. Eleğin içinde mezardan alınan toprak da vardır. Bunun üzerine denizden alınan su, üç defa dökülür.

Mum veya kurşun bir tavaya konur ve ateşte eritilir. Daha sonra bir borudan su dolu bir kabın içine dökülür. Suyun içinde bir şekil meydana gelir. Hayvan veya insan şekli gibi... Bu varlığın kemiği bulunur. Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir ve başının üstüne içinde kemik bulunan elek konur. Bunun üzerine de üç defa su dökülür.

Kırk anahtarlı hacı taşı bulunur. Bir kaba su konur. Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir ve başının üstüne bu tas ile üç defa su dökülür.

İki kadın aynı zamanda evlenir ve kırk gün içinde birbirini görürse kırkı karıştır. Bunlardan birinin çocuğu olmazsa, çocuğu olan diğer kadının elbisesinden haberi olmadan bir parça alınır. Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir ve altına bu bez konur. Başından üç defa su dökülür.

Çocuğu olup da daha sonra bu çocuğu vefat eden ve bir daha çocuğu olmayan kadının, ilk çocuğunun mezarından bir parça toprak alınır. (Bu toprak kırklamadan sonra tekrar mezara konur.) Bu toprak bir beze bağlanır. Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir. Başının üstüne içinde topraklı

bez olan elek konur. Bunun üzerinden üç defa su dökülür.

Tavuk yumurtasının içi boşaltılır. Boş yumurta kabuğu ile kırk ölçek su alınır. Hasta kadın üç yol ayırımına getirilir. Başının üstüne elek konur. Bunun içinde de makas, tarak, ayna bulunmaktadır. Eleğin üstüne üç defa daha önce hazırlanan su dökülür.

Denizden, havuzdan ve kuyudan birer kova su alınır. Kuyu suyu kaynatılır. İçine besmele çekilerek kırk bir küçük taş atılır. Bu suyun içine deniz ve havuzdan alınan su da katılır. Hasta kadın Cuma günü öğle vakti bu su ile banyo yapar. Bu işlem haftasında ve kırk bir gün sonra tekrar edilir.

Ocaklı kadın tarafından ocakta su kaynatılır. Bunun yanında cezve içine konan bir miktar balmumu ateşin üzerinde eritilir. Hasta kadının başı üzerine içinde su bulunan bir kap tutulur ve erimiş balmumu bir maşa üzerine özel olarak yapılmış bulunan delikten bu suya dökülür. Ocaklı kadın bu balmumlu kaba bir miktar soğuk su döker ve balmumunu eline alarak bakar. Daha sonra kadına hastalanma sebeplerini söyler. Mum dökme işi kadının karnı ve ayakları üzerinde de tekrar edilir. Her seferinde de hastalıkla ilgili sebepler belirtilir. Böylece ocaklı kadın hastalığın sebebi ile ilgili olarak kesin kararını verir. Kırk karışmış, ölü bir hayvan görmüş gibi... Ocaklı kadın mum dökme işini bitirdikten sonra hasta kadını aydaşıktan kurtarmak için kırklar. Bu işlem de şöyle yapılır: Hasta kadın üzerindeki elbiselerini çıkarır ve tahta bir kürsünün üzerine oturur. Daha sonra kaynatılmış su, soğuk su ilave edilerek ılık hâle getirilir. Hasta kadının başı üzerine bir delikli tutulur. Ocaklı kadın deliklinin üzerine dua okuyarak ılık sudan üç defa döker. Deliklinin içinde ise şişe kapağı, ayakkabı altı, tavuk kemiği, mezar toprağı, ılgın otu gibi eşyalar bulunur. Kırklamadan sonra ocaklı kadın deliklinin içindeki ayakkabı altını alır ve hasta kadının ağzının sağına ve soluna hafifçe dokundurur. Daha sonra hasta kadın, balmumunu evine getirir ve evin uygun bir köşesine koyar. Ocaklı kadına kırklamadan sonra arılık verilir. Mum dökme işi üç çarşamba üst üste yapılır.

Çocuğu olmayan kadın tenesir tahtası üzerine çıkarılır ve ölü yıkana su ile kırklanır. Ayrıca ölünün yıkanması esnasında, ölünün dirseğinden akan sudan içer .

2.1.3. İstıra Ocağını Ziyaret

Bazen çocuk, anne karnında veya doğumdan sonra mor bir şekil alarak ölür. Buna sebep olan hastalığa ıstıra denir. Bu hastalığın önüne geçmek ve çocuk sahibi olmak için karı ve koca Akseki İl-çesinin Gelfez Köyü'ndeki ıstıra ocağına gider. Bu ocak Mehmet Şahin hocaya aittir. Onun vefatından sonra yerine hanımı ve gelininin annesi kalmıştır. Ocağa gelen hastaya beyaz toprak, kül ve ekmek verilir. Toprak ve kül, anne (ve doğmuşsa çocuk) tarafından yalanır. Ekmek de yenir. Ayrıca ocağın önünde bulunan sudan içilir. Hasta kadın doğumu takip eden kırk gün balık, av hayvanları (tavşan, keklik vs.) ve koyun eti yemez.

2.1.4. Aşerme

Kadın normal olarak veya tedavi neticesinde hamile kalmasından sonra, beden hareketlerine ve beslenmesine dikkat eder. Mesela, aydaş olmamak için ölü çıkmış eve girmez. Yorucu işler yapmaz ve ağır eşyalar kaldırmaz. Aşerdiği zaman her şey burnuna kokar ve midesi bulanır. Bunun için fazla bir şey yiyemez. Ancak bu dönemde canı bir şeyi yemek isterse, o yiyecek bulunur ve hamile kadına yedirilir. Hamile kadın istediği yiyeceği yemezse, doğacak çocuğun aç gözlü olacağına ve bir organının eksik olacağına inanılır. Aşerme hamileliğin ilk aylarında görülür. Bazen de doğuma kadar devam eder.

2.1.5. Hamilelikte Uygulanan Diğer Pratikler

Çocuk, karnında kıpırdamaya başladığı an, çocuğun güzel olması için, hamile kadın güzel bir kişiye bakar. Böyle biri yoksa hamile kadın aynada kendine bakar. Hamile kadın ciğer ve zeytin gibi yiyecekler yememeye çalışır. Bunları yediği takdirde vücudunu kaşımaz. Çünkü vücudunu kaşırsa yemiş olduğu yiyeceğin şekli, çocuğun vücudunun o bölgesinde ortaya çıkar. Bunun yanında gül vb. bitkileri de koklamaz. Bu tür bitkileri kokladığı zaman da çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde o bitkinin şeklinin bulunmasına sebep olur. Hami-

le kadın keklik yerse, çocuğun vücudunda keklik alası meydana gelir. Tavşan yediğinde de çocuğun gözleri kıpık olur. Bu nedenle hamile kadın bu hayvanların etini yemekten uzak durur .

Hamilelik döneminde doğacak çocuğun cinsiyetini tahmin etmek önemli bir konudur. Bunun için annenin vücut şekline bakılır. Bunun yanında anneye bazı pratikler yaptırılır. Böylece doğacak çocuğun cinsiyeti tahmin edilir: Hamile kadının doğacak çocuğu erkek ise, karnı öne doğru gider. Kız ise kalçası büyür ve yüzü çirkinleşir. Bunun yanında hamile kadının haberi olmadan iki adet döşekten birinin altına bıçak, diğerinin altına makas konur. Hamile kadın bıçak bulunan döşeğe otursursa erkek, makas bulunan döşeğe otursursa kız olur. Yine hamile kadına koyun veya keçi kellesinin çenesi ayırılır. Hamile kadın ayrılan alt çenede et fazla olursa kız, et az olursa erkek çocuk doğurur.

Hamilelik döneminde anne adayının yaptığı el işlerinin başında, doğacak çocuk için kundak, elbise, kazak vb. gibi eşyalar hazırlaması gelir. Bu eşyalar kız çocuk için pembe, sarı ve kırmızı; erkek çocuk için mavi, beyaz gibi renklerden yapılır.

Doğum vakti yaklaştığında, hamile kadının karnında uzun ve kısa süreli sancılar meydana gelir. Bu arada çocuğun çabuk doğması için hamile kadın yürütülür. Arabaya bindirilir. Hatta salıncakta sallandırılır .

2. 2. Doğum Sonrası Âdetleri

2.2.1. Çocuğun Doğması, Kulağına Ezan Okunması ve İsim Verilmesi

Geçmiş yıllarda doğum, mahallede ebe olarak bilinen bir kadın tarafından evde yaptırılırdı. Doğum, son yıllarda sağlık şartlarının iyileşmesi neticesinde hastanede modern usullerle yapılmaya başlanmıştır. Çocuğun doğumu, babasına ve akrabalarına müjde edilir. Müjdeyi getiren kişiye bahşiş verilir. Doğum gerçekleştikten sonra, çocuğun babası, dedesi veya başka bir aile büyüğü çocuğun iki kulağına hafif sesle ezan okur ve besmele çekerek ona ismini koyar. Çocuğa genellikle aile büyüklerinden birinin ismi verilir. Dede ve ninenin ismi gibi. Bunun yanında çocuğu yaşamayan aileler *Yaşar*, uygun sayıda çocuğa sahip olduklarına ina-

nanlar da *Dursun, Duran, Yeter* gibi isimleri tercih ederler. Son yıllarda ise çocuklara moda isimlerle birlikte yabancı kökenli isimler de verilmeye başlanmıştır.

2.2.2. Çocuğun Emzirilmesi

Anne, üç vakit ezan okununcaya kadar çocuğunu emzirmez. İlk meme de çocuğa besmele çekilerek ve Yasin suresi okunarak verilir. Anne, çocuğunu emzirdiği süre içinde gaz yapıcı yiyecekler yememeğe dikkat eder. Çocuk emmediği takdirde, meme ılık havlu ile pansuman yapılır. Böylece burada biriken sütün ağrı yapması önlenir. Çocuğa bir iki yıl anne sütü verilir. Anne, çocuğu memeden ayıracağında memesinin ucuna soğan veya tencere karası sürer.

2.2.3. Çocuğun Muhtelif Hastalıklardan Korunması için Yapılan Pratikler

Çocuk, kundağa sarılır veya beşiğe yatırılır. Çocuğun üzerine al basmasını önlemek için kırmızı veya al renkli bir tülbent ile yorgan örtülür. Al basan çocuğun bütün vücudu kırmızılaşır ve yüzü kaysak kaysak olur. Buna *kesme* denir. Kesmeyi tedavi etmek için çocuğun yüzüne andız katranı sürülür. Bazen çocuğun yüzünde *susamcık* olarak bilinen sivilceler meydana gelir. Bu yaraları tedavi etmek için, çocuğun kundağına susam serpilir. Bunun yanında ay hâli olan kadının çocuğa bakması da zararlıdır. Böyle bir kadının baktığı çocuğun vücudu kızarır ve yüzünde yaralar çıkar. Ancak çocuğa kimin baktığı tespit edilirse ve çocuğa bakan kadının ayaklarının üzerinde çocuk kırklanırsa hastalık geçer. Ayrıca çocuk sarılık olmasın diye üzerine sarı renkli tülbent örtülür. Çocuğa nazar olmasını önlemek için, kulağının arkasına tencere karası sürülür ve üzerine altından nazarlık takılır. Ayrıca dil bağı muskası da takılır.

Çocuk, ağzından öpülmesi hâlinde salyalı olur. Ancak salyalı çocuğun ağzından, ağzı köpürerek konuşan biri öperse salya geçer. Konuşma güçlüğü çeken çocuklara da kuşdili yedirilir. Bu tür çocuklara kanaryanın su içtiği kaptan veya keçi çanından da su içirilir .

Bunun yanında loğusa kadın doğumu takip eden günlerde çocuğun sağlığı yanında, kendi sağ-

lığına da özen göstermek zorundadır. Derler ki “loğusa kadını toprak, kırk gün bekler.”

2.2.4. Çocuğun Tuzlanması

Çocuk, dünyaya geldikten bir iki gün sonra tuzlanır. Bu işlem şu şekilde yapılır: Bir kap içine konan tereyağı ile süzme bal ateş üzerinde eritilir. Bu karışım soğuk olarak çocuğun bütün vücuduna, ağzının içine ve parmaklarının arasına sürülür. Bunun üzerine de tuz serpilir. Çocuk bu şekilde bir müddet bekleddikten sonra yıkanır ve kundağa sarılarak yatırılır.

2.2.5. Doğum Evini Ziyaret

Doğum yapan kadını akraba, tanıdık ve komşuları ziyaret eder. Gelen misafirlere çocuğa ve annesine altın, giyecek vb. gibi hediyeler getirirler. Loğusa evinde, gelen misafirlere bahar ikram edilir.

2.2.6. Çocuğun Kırklanması

Çocuk, doğumdan itibaren on beş günden iki gün eksiğinde yani on üçüncü günde, otuz günden bir gün eksiğinde yani yirmi dokuzuncu günde ve kırkinci gününde tam kırklanır. Bunlara on beş, otuz ve tam kırk denir. Kırklama için, her birine İhlâs suresi okunarak kırk küçük taş sayılır. Kırk taş bir bez parçasına sarılır ve güğüm içine katılır. Daha sonra güğüm su ile doldurulur ve ateş üzerinde kaynatılır. Kaynayan su ateşten indirilir ve ılıklaşması beklenir. Su ılıklaştığı zaman anne, çocuğunu ayağı üzerine alır ve bu su ile onu kırklar. Anne, çocuğunu kırkladıktan sonra, aynı su ile kendisi de yıkanır. Ayrıca bir tasa bu sudan koyar ve tastaki suyu evin içi ile dışına serper. Güğümün içinde kalan suyu da evin merdiveninden aşağıya doğru döker. Bütün kırklamalar bu şekilde yapılır. Kırklama işleminin bitmesinden sonra güğüme konan taş, besmele çekilerek gün doğusunda ayak basmadık bir yere dökülür. Bunun yanında kırkinci suyu ile çocuğun ve annenin yatağı ve çarşafı da yıkanır. On beşinci kırkında çocuk yıkanmasından sonra kırk basmasını diye bir komşuya ziyarete götürülür. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra da gezmeye gidilir. İlk ziyaret edilen komşu, çocuğa bir hediye verir. Ayrıca çocuğun ziyaret için girdiği ilk evde, aksakallı koca olsun diye yüzüne pudra veya un sürülür. Kadın ve çocuğu kendi kırkları çıkmadan,

kırkı çıkmamış olan loğusa ve cenaze evine gittiğinde, ayrıca insan ve hayvan ölüsü gördüğünde kırkı karıştır. Loğusa kadın bunun önüne geçmek için, üzerine yaldız (küçük altın) takar ve böyle yerlere gitmez.

2.2.7. Çocuğun Göbeğinin ve Annesinin Sonunun Gömülmesi

Çocuğun zaman içinde düşen göbeği, âlim olması için camiye, daima gülsün diye gül dibine veya el ayak değmeyecek bir yere konur.

Annenin sonu da besmele çekilerek evin bahçesinin bir köşesine gömülür. İkinci çocuğun doğması gecikirse, kadın sonunun üzerine oturtulur ve kırklanır. Kırklama işi kadına kanı karışmamış bir kadın tarafından yapılır .

2.2.8.Çocuğun Tırnağının Kesilmesi

Çocuğun tırnağı uzadığında, babasının cebine, eli sokturulur ve oradan para aldırılır. Bu işlemden sonra, çocuğun tırnakları kesilir. Babasının cebinden almış olduğu para ile çocuğa hediye alınır. Bu pratik çocuk gelecek zamanda hırsız olmaması için uygulanır. Kesilen tırnak da ayakaltına atılmaz. Kapalı bir yere konur .

2.2.9. Çocuğun Saçının Kesilmesi

Erkek çocuğun saçı, yeteri kadar büyüdüğünde kesilir. Kesilen saç bir kap içinde muhafaza edilir. Saç kesildikten sonra, ailesi çocuğa hediye verir .

2.2.10. Çocuğun Diş Aşının Verilmesi

Çocuk, dişini çıkarmaya başladığında, annesi diş aşısı yapar. Diş aşısı için buğday ve nohut haşlanır. Haşlanan yiyecekler sahanlara konur. Bunların üzerine nar taneleri, kavrulmuş badem, ceviz, fıstık, leblebi, şeker ilave edilir. Diş aşısı sahanları komşulara dağıtılır. Komşular da kabı boşalttıktan sonra, içine çocuğa verilmesi için mendil, çorap, kaşık gibi eşyalar koyarlar. Diş aşısı çocuğun acı duymadan dişini çıkarması için yapılır. Hatta çocuk, “annem gömleğimden bir parça koparıp satsa ve diş aşımı yapsa dermiş.” Çocuğun çıkardığı diş ilk gören kişi, çocuğa hediye alır.

2.2.11. Çocuğun Kösteğinin Kesilmesi

Çocuk yürümeğe başladığında kösteği kesilir. Çocuğun kösteğini, çocuğun ailesi tarafından se-

vilip, sayılan ve aynı zamanda canı tez olan bir kişi keser. Bunun için kösteği kesecek olan kişi, dua okuyarak çocuğun iki ayak bileğini birbirine iplik ile aralıklı olarak bağlar. Daha sonra da çocuğun yüzüne sever gibi hafif bir tokat vurur ve makas ile ipliği ortasından keser. Kesilen iplik kendiliğinden kopuncaya kadar ayak bileklerinde kalır.

2.2.12. Çocuğun Sünnet Olması

Çocuk dört beş yaşına geldiğinde sünnet olur. Sünnet işini, sünnetçi olarak tanınan kişiler yapar. Sünnet olurken çocuğu, yakını olan bir kişi tutar. Kesilen deri uygun bir yerde muhafaza edilir. Sünnet töreninde kurban kesilir. Kurbanın eti fakirlere, komşulara ve akrabalara dağıtılır. Sünnetten sonra mevlit de okutulur. Buna sünnet mevlidi denir. Sünnet mevlidi, öğle vakti okunur. Sünnet mevlidine komşu, akraba ve tanıdık kimseler davet edilir. Sünnet mevlidine katılan kişilere şerbet ve lokum dağıtılır. Gelen misafirlere mevlitten sonra yemek de verilir. Son yıllarda bazı sünnetler düğün şeklinde tertip edilmeye başlamıştır. Sünnet düğününde davul zurna çalınır. Düğüne katılan misafirlere, değişik yiyecekler ikram edilir. Sünnet düğünü gündüz olur. Bazı hâllerde de akşam düzenlenir. Yalnız sünnet mevlidi veya düğünü yapılmadan önce sünnet olacak çocuk, at üzerinde, fayton veya binek arabalarında konvoy hâlinde Kuyular Önü Camii'nin önünden geçirilir ve İskele Meydanını dolaştıktan sonra eve dönülür. Daha sonra da çocuk sünnet edilir. Sünnet törenine gelen misafirler, çocuğa altın başta olmak üzere değişik hediyeler getirirler. Alanya'nın meşhur sünnetçileri arasında Ahmet Çetinkaya (Ağaçbacak), Mustafa Yurt (Sıhiye Mustafa), Avni Türker gibi kişiler vardır.

2.2.13. Çocuğun İlk Dinî Bilgileri Alması

Çocuk besmele çekmesini öğrendiğinde, ailesi tarafından çeşitli hediyelerle ödüllendirilir. Çocuk konuşmaya başladıktan sonra, ilk dinî bilgiler ailede verilir. Çocuk okula gitmeye başladığı dönemde de yaz tatillerinde genellikle mahallesinde bulunan camide açılan Kur'an Kurslarına gönderilir. Çocuk Kur'an Kursunda, Kur'an-ı Kerime çıktığında ailesi, çocuğun hocasına hediye alır. Komşu ve akrabalara börek ve tatlı, hocada okuyan arkadaşlarına da

şeker, lokum, bisküvi gibi yiyecekler dağıtır. Ayrıca çocuğa da çeşitli hediyeler alır.

2.2.14. Çocuğun Okula Başlaması

Çocuk okula başlayacağına, babası, annesi veya her ikisi çocuğun elinden tutarlar ve onu eve en yakın olan okula kayıt ettirirler. Bu sırada çocuk, okul müdürüne veya öğretmene “eti senin kemiği benim” diyerek teslim edilir. Sınıfları geçtiğinde çocuğa hediyeler alınır. En son okulu bitirdiğinde de kurban kesilir. Kurbanın eti fakirlere, komşulara ve akrabalara dağıtılır. Ayrıca mevlit okutulur.

2.2.15. Erkek Çocuğun Askere Gitmesi

Erkek çocuk normal şartlarda yirmi yaşında askere gider. Alanya halkı askere çocuk göndermeyi çok büyük bir bahtiyarlık sayar. Bunun için askerliğini yapmamış kişiyi adam yerine koymaz. Hatta ona kız dahi vermez. Ayrıca askerliğine hile yapan kişinin onmayacağını kabul ederler. Askere gidecek genç için asker mevlidi okutulur. Kurban kesilir. Kurbanın eti fakirlere, komşulara ve akrabalara dağıtılır. Bunun yanında davul zurna da çaldırılır. Askere gidecek genç, akraba, komşu ve tanıdıklarını ziyaret eder. Ziyaret esnasında büyüklerin ellerinden öper ve *Allahısmarladık* der. Onlar da gencin cebine para ve mendil koyarlar. Genç, askere giderken arkadaşları, akrabaları ve komşuları tarafından evinden alınır ve dualarla otobüse bindirilerek yolcu edilir. Askere giden gencin ailesi de evin orta direğine, askere giden gencin bir gömleğini bağlar. Genç askerden geldiğinde bu gömlek bağlı olduğu yerden çözülür. Ayrıca askerden gelen genç için mevlit okutulur. Fakülte ve yüksekokullarda tahsil gören gençler ise, okulu bitirdikten sonra aynı tarzda askere gönderilir.

3. Sonuç

Alanya halkı arasında doğum öncesinde ve doğum sonrasında yoğun bir şekilde değişik âdetler uygulanmaktadır. Bunun yanında Alanya doğum âdetleri içinde eski Türk inançlarından izler bulunduğu gibi, İslami motiflerin de sıkça yer aldığı görülmektedir.

Ayrıca Alanya’da evlenme ve ölüm âdetleri yanında, doğum âdetleri de akrabaların, komşuların ve tanıdıkların birbirine kaynaşmasına vesile olan önemli unsurlar arasında bulunmaktadır.

Alanya doğum âdetleri geçmişten günümüze canlı bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Ancak doğum âdetlerinde günümüzde kültür değişiminin yoğun olmasından ve gelişen hayat şartlarından dolayı bazı değişimlerin de meydana geldiği bir gerçektir. Mesela, bu değişimler çocuklara isim verilmesinde bolca yer almaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte, Türk toplumunda evlenme ve ölüm âdetleri gibi, doğum âdetlerinin de geliştirilerek yaşatılması, millet olarak varlığımızı devam ettirmenin en önemli unsurlarından biri olacaktır.

ERCİYES

Orta Anadolu’da başı her zaman karlı
Adın yücelerde okunuyor ey Erciyes

Zamana gebedir hem de şanlı görkemli
Gölgesine hasret köylü, kentli ve de herkes

Kayseri’de adın onurla taçlandı güzel
Burçlarında sevgi var, kim, nasıl demiş bikes

Siz gidin doruklarında eğlenin gün boyu
Gölgesinde serinlen, doya doya al nefes

Görkemliği(ne) aldanma senden büyük Ağrı var
Güneyde Karacadağ durur, enfes mi enfes

Biz yazdık bu şiiri nerde, hani okuyan
Anladık şairim abartma, sen de kısa kes

Ben Erciyes’im ey rüzgâr, nerden esersen es
Ağrı’dan, Toroslardan sana selam Erciyes

Abdülkadir GÜLER

ruñuzdan anlar kim duhûl eyle-
dünüz anlara.”

< **qıl-ar**

kirtüliK+(كرتولك ، كرتولك): Hak olma
hâli, gerçeklik, doğruluk.

k. ile (77a.8)

k. üle (23b.6)

“Pes virdi Tañrı peygamberleri
muştucılarken dağı korkuducular-
ken dağı indürdi anlaruñla kitâb
kirtülig üle, tâ hüküm eyleye
âdemiler arasında.”

< **kirtü+liK+**

küçükletici(كجكلتج): Küçük düşürücü,
küçümseyici. (56b.10)

“Bayık Tañrı sevmez âni kim oldı **kü-
çükletici**, tekebbür eyleyici.”

< **küçük+le-t-ici**

oğlacañ(اغجان): Rahim, döl yatağı.

o.-lar (34b.9)

o.-ları (25b.6, 98a.3, 98a.6)

“Sekiz çiftler, koyundan iki dağı keçi-
den iki; eyit, iki irkek mi harâm eyledi, yâ
iki dişi, yâ âni kim kapladı âni, iki dişi
oğlacañ-ları?”

< **oğ(u)l+acac**

opurmaK+(اوپورمغ): Yıpranma.

“Ya’ni yir **opurmağ ıla** yâ ot bitür-
meg ile yâ yavuz kullukçılar ıla.”

< **opur-maK+**

ödüş(ادش): Zıyan, zarar. (133b.10)

“Dağı ‘Arablardan oldur kim tutar
âni kim harc eyler, **ödüş** dağı göz dutar
size dönücileri.

< **ödüş**

ögmeklik-lüK+(اگمكك لك): Övme
işi, hamd etme, medhetme.

ö.e (4a.10)

“Dağı biz tesbîh eylerken senüñ
ögmeklik-lüğe, dağı tağdis eylerken
senüñ için.”

< **ög-mek+lik+lüK+**

şağışlanmış(صغشلمش , صغشلمش):
Sayılı, sayılmış. (9a.9, 22b.11, 148a.7)

ş.dur (20b.4, 20b.9)

s.-lar (20b.3, 36b.4)

“Dağı eger girü koyavuz anlar-
dan ‘azâbı bir zamâna degin,
şağışlanmış, eydeler, ne nesne
yığar âni?”

< **şağış+lan-mış**

şanımlık(صانملىق): Bolluk, bereket; re-
fah. (110a.11)

“Ya’ni ucuzlık, **şanımlık**.”

< **şan-ım+lık**

şırıncaK(صيرنچاق): Sert, sade ve kay-
gan (cisim). (31a.8)

“Pes ânuñ meseli tamâm **şırıncaK** taş
meseli gibidür, ânuñ üzre toprakdūr, pes
irdi âña çatı yağmur, pes qodı âni ildirar.”

< **şırin-caK**

şindin(شندين): Şimdi, şu anda. (122b.9)

“**Şindin** [yiyni] eyledi Tañrı sizden
dağı bildi kim bayık sizdedür, za’yıf.”

< **şindi+n**

şundayuK(شندىق , شنده يق , شونده يق):

Bunun gibi, bu şekilde, böyle; böylece.
(63a.1, 81b.5, 102b.9, 108b.11, 114a.4,
138b.5, 138b.8, 140a.8, 141a.4, 144b.5,
146b.11)

“**ŞundayuK** bezenildi hâdden geçicile-
re ol kim oldılar, işlerler.”

< **şun+da_oK**

tutu_al(طتوأل): Rehin, rehine. (33b.11)

“Dağı eger olasız seferde dağı bulma-
yasız yazıcı, **tutu_al** alınmış.”

< **tut-u_al**

uduğan-(ادغن): Haber verilmek; ha-
berdar edilmek.

u.a (76b.8)

“Ya’ni Tañrı qatından **uduğana**.”

< **ud+u-ğan-**

üyer-(اوير , اير , اير): Seçmek, tercih
etmek.

ü.di (15a.5, 28b.4, 37a.10, 38a.5, 38a.5,
112b.7)

ü.dük (15a.2, 92b.1)

ü.düm (111b.6)

ü.ür (50a.4)

“Eyitti bayık Tañrı **üyerdi** âni
üzerrüñüze dağı arturdi âña gençlik, ‘ilm
içinde dağı gevde içinde dağı Tañrı virür
pâzişâhlığı âña kim diler.”

< **üye+r-**

yavuzğır-, **yavuzğur-** (يوزغر)
(يوزغور): Açıktan boyun eğmek, teslim
olmak; suçunu, günahını itiraf ederek yal-
varıp yakarmak.

y.alar (88b.4, 108a.10)

y.u (105a.6, 117a.10)

“Dağı bayık veribidük ümmetler depe
senden ilerü, pes dutduK anları qatılığ ıla
dağı şayrılığ ıla, ânuñ için kim **ya-
vuzğıralar**.”

< **yavuz+ğır-**

yavuzğırmaK+(يوزغرمغ): Açıktan
boyun eğme, teslim olma; suçunu, gü-
nahını itiraf ederek yalvarıp yakarma.

y.ıla (90a.10)

“Eyit, kim kırtarur sizi yazu
karañulıklarından dağı deñizüñ,
okursız âni **yavuzğırmağ ıla**
(ya’ni âşikâre) dağı gizlü, eger kırtar-
tarsañ bizi işbundan, olavuz şükür
eyleyicilerden.

< **yavuz+ğır-maK+**

yıraşmak(يرشمق): Uzaklaşmak.
(66a.7)

“Dağı eger bir ‘avrat kôrka yâ bile erinden **yıraşmak** yâ yüz döndermek, yokdur yazuğ ol iki üzre kim barışalar, aralarında barışmak.”

< **yır-aş-mak**

yışıdla-(يشدل): Hafifletmek.

y.maya (18a.7)

“**Yışıdlamaya** anlardan ‘azâb, ne dağı anlar bakınalar yâ mühlet virüneler.”

< **yışıd+la-**

yönendir-(بيندر): Döndürmek, çevirmek, yöneltmek, yönlendirmek.

y.esiz (19b.5)

“Degül eylük kim **yönendiresiz** yüzlerüñüzi maşrıqdan yaña dağı mağribden yaña.”

< **yöner-dir-**

2. Çatı Ekleriyle Türetilmiş Kelimeler

Çatı ekleriyle türetilmiş kelimelerden, mütercimim anlamı karşılamak için çatı eklerini üst üste getirerek türettiği yeni kelimeler dikkat çekmektedir.

añdurınıl-(اكدرنل): Hatırlatılmak; vaaz edilmek, öğütlenmek.

a.dılar (73a.11, 73b.3)

“Dağı terk eylediler üliyi (ya’ni Peygâmbere şıfatın), andan kim **añdurınıldılar** âni (ya’ni Muhammede inanmak dağı Kur’âna kim kitâblarında buyrulduardı).”

< **añ-dur-ın-ıl-**

ârinilicı(آرنلج): Arınan, temizlenen (kimse).

â.ları (135a.4)

“Dağı Tañrı sever **ârinilicıları**.”

< **âr-ın-ıl-ılcı+lar+ı**

aşılın-(اصلن): Asılarak idam edilmek.

a.alar (75b.3)

“Bayık cezâsı anlaruñ kim çalışurlar Tañrıla dağı Yalavacıyla, yirde âzgunluk (ya’ni yol urıcılar) kim depeleneler yâ **aşılınalar** yâ kesiline elleri dağı âyaqları; sağ el, şol âyağ, yol aylanalar (ya’ni zindâna givirineler) yirden.”

< **aş-ıl-ın-**

aşılınmış(اصلنمش): Asılmış, askıda.
(66a.11)

“Pes egilmeñ, dükeli egilmek, pes komayasız âni aşılınmış gibi (ya’ni ne gökde ne yirde).”

< **aş-ıl-ın-mış**

başarıtcı(بشارتج): Bir işin başarılmasında yardımcı olan (kimse).
(64b.6)

“Ya’ni bunlaruñ işin **başarıtcı**.”

< **baş+ar-ıt-ılcı**

beyerlen-(بيرلن): Kabul edilmek.

b.di (74b.10)

b.e (129b.6)

b.medi (74b.11)

b.meye (129b.5)

“Ol vakıt kim kurbân eylediler, kurbân **beyerlendi** ol ikinüñ birisinden dağı **beyerlenmedi** dağı birinden.”

< **beyer+le-n-**

bırağunıl-(برغونل): Bırakılmak, atılmak.

b.dı (109b.7)

“Dağı **bırağunıldı** câzûlar secde eyleyicilerken.”

< **bırağ-un-ıl-**

buyrunıl-(بويرنل): Emredilmek, buyrulmak, mesul tutulmak.

b.masañ (61b.1)

“**Buyrunılmasañ** katı işi illâ kendözüñe dağı kındur mü’min-leri.”

< **buyr-un-ıl-**

çıkar(ı)nıl-, çıkarunıl- (چقرنل)
(چقرونل): Çıkarılmak, çıkartılmak.

ç.asız (102a.5)

ç.dı (43b.8)

ç.dılar (51b.4)

“Pes anlar kim gitdiler yirlerinden dağı **çıkarınıldılar** illerinden dağı incindiler yolunda dağı çalışdılar dağı depelendiler, ‘afv eyleyem anlardan yavuz işlerin dağı givirem anları uçmaqlara kim aqar altından ırmaqlar, yanudı virmek Tañrı katından.”

< **çık-ar-un-ıl-**

degürünül-(دكورنل): Değdirilmek, verilmek, ödenmek.

d.e (32a.9, 122a.11)

“Dağı her ne kim nafaka eyleyesiz hayır, tamâm **degürünüle** size.”

< **deg-ür-ün-ül-**

derinil-(درنل): Derinilmek, toplanılmak; hoşrolunmak.

d.esiz (119a.9)

“Dağı bayık ol, Ânuñ depe kopurunulasız (yâ **derinilesiz**).”

< **der-in-il-**

doğrınılmış(دغرنلمش): Kendisinden çocuk doğurulan kimse, baba.

d.dur (26b.7)

“Dağı ânuñ üzerine kim **doğrınılmışdur** ânuñ için ta’âmı ol ‘avratlaruñ dağı tonı anlaruñ eylüg ile.”

< **doğ-(u)r-ın-ıl-mış**

döklün-(دكلن): Yuvarlanmak; düşmek; yuvarlanarak düşmek.

d.di (135a.6)

“Pes ol kim temel bırağdı, bırağdı temelin şakınmak üzre Tañrıdan dağı hoşnûzlık üzre, yig-

rekdür; yâ ol kim bıraktı temelın kırañ üzre yaruñ (ya'ni derenüñ) diklenici; pes **döklündi** ânuñ ula (ya'ni temel ile) tamu odı içine.”

< **dök-(ü)l-ün-**
döndirinil-, dönderinil-, döndürinil-, döndürinül-(دندرئل): Döndürülmek, çevrilmek.

d.diler (140b.10)
d.e (83b.7, 104a.10)
d.esiz (4a.5, 28a.7, 33a.6, 41b.5, 133b.2, 134b.6, 141a.7, 143a.1)

d.irsiz (93b.3)
d.ür (23b.1)
d.ürsiz (141a.4)
“Dağı **döndürinildiler** Tañrı depe, Çalabuñuz, kirtü.”

< **dön-dür-in-il-**
dutunul-(دبتل): Addedilmek, var sayılmak.

“Pes eger yalan dutarlarsa sizi, bayık yalan **dutunuldu** yalavaç-lar (ya'ni Yahyâ gibi dağı Zekerıyyâ gibi) senden ilerü, getürdiler hüccet-ler dağı kitâb-lar dağı kitâbı aydın eyleyici.”

< **dut-un-ul-**
dürtir-(دتر): Dürttürmek; vesvese vermek.

d.e (117a.3)
“**Dürtire** seni şeytân (ya'ni eger vesvese eyler ise) dürtmek, şıgın Tañrıya.”

< **dürt-ir-**
düşürünül-(دشرنئل): Düşürülmek.

“Dağı ol vaqıt kim **düşürünüldi** elle-rine dağı gördiler kim bayık anlar âzdılar, eytdiler, rahmet kılmaz, isa bize Çalabumuz dağı yarlıgamazsa bizi, olavuz ziyân-lulardan.”

< **düş-ür-ün-ul-**
düzünül-(دزئل): Düzeltilmek; hazırlandırılmak; alıştırmak, ısındırılmak.
d.mişdür (129b.6)

“Bayık sadakalar yoğsul-laruñdur dağı miskin-lerüñdur dağı işçilerüñdur ânuñ üzre dağı gönül-leri **düzünülmişdür** anda dağı mükâteb-lerüñdur dağı borçlularuñdur dağı Tañrı yolında dağı yol erinüñ, farızadur Tañrıdan.”

< **düz-ü-nül-**
geñsüt-(كسد): Zorlamak.
g.ürsin (146b.4)
“Pes sen mi **geñsüdürsin** âdemileri, tâ olalar mü'min-ler.”

< **geñ+sü-T-**
givirinil-(گورئل): Girdirilmek.
g.e (50b.6)

“Pes her kim ırak oluna oddan dağı **givirinile** uçmağa, bayık zafer buldı (ya'ni kurtulmağa).”

< **givir-in-il-**
gösterünül-, gösterinil-(گسترئل): Gösterilmek.

“Dağı her kim şıgunursa Tañrı-ya, bayık „yol **gösterünüldi**, yol depe, dogru.”

< **göster-ün-ül-**
götürünül-, götürünül-(گوترئل): Getirinilmek, verilmek; yükseltilmek, kaldırılmak.

g.di (3b.6)
“Dağı **götürünüldi** anlara ol rızq bir-birine beñdeş.”

< **götür-ün-il-**
incidinil-(انجدئل): İncitilmek, eziyet görmek.

i.diler (87b.9)
“Pes şabr eylediler ânuñ üzre kim yalan **dutunuldılar**, **incidinildiler**; tâ geldi anlara arka virmegümüz.”

< **inci-T-in-il-**
indürdül-(اندرئل): İndirtilmek, indirilmek.

i.di (12a.3)
“Dağı kâfir olmadı Süleymân velâkin dıvler kâfir oldılar, öğredürler âdemilere câzûlğı, **indürdüldi** iki ferişte üzre Bâbil ilinde Hârûta dağı Mârûta.”

< **in-dür-T-ül-**
indürinil-, indürünil-, indürünül-(اندرئل ، اندرئل ، اندرئل ، اندورئل): İndirilmek, indirinilmek, nazil olunmak.

i.di (11a.1, 15b.2, 15b.3, 20b.6, 34a.6, 40a.11, 41b.6, 41b.6, 52a.1, 52a.1, 59a.4, 59a.4, 69b.1, 69b.1, 78b.4, 78b.4, 79a.3, 79a.9, 79a.11, 79b.3, 79b.4, 80b.9, 81a.2, 99b.6, 100b.6, 100b.7, 113a.10, 132b.4, 137a.5, 148b.8)

i.e (12b.2, 42b.1, 130a.4, 136b.11)
i.medi (39b.11, 88a.4, 139b.2, 148b.4)
i.ür (82b.11)

“Sevmez anlar kim kâfir oldılar kitâb ehlinden, ne dağı müşriklerden kim **indürinile** sizüñ üzre hayr Çalabuñuzdan.”

< **in-dür-in-il-**
işidirinilmiş-(اشدرئلمش): Duyurulan, duyurulmuş (kimse). (57b.8)

“Anlardan kim cühüd oldılar, dönderürler sözi yirlerinden dağı eydürler, işit-dük dağı âşi olduk, işit, **işidirinilmiş** degül iken dağı kulaq dut bize, egmek için dillerin dağı barmaq urmaq için din içinde.”

< **işit-ir-in-il-miş**

işüdü-(اشدر): Duyurmak, işittirmek; idrak ettirmek.

i.eseñ (141b.11)

“Pes sen mi **işüdüreseñ** sağırlara, eger oldıarsa dağı anlamazlar?”

< işüT-ür-

kaşınılmış(ققتلمش): Kızılmış, gazap edilmiş (kimse).

k.lar (1b.4)

“**Kaşınılmışlar** degül-ler (ya’ni cühüd degül-ler) anlaruñ üzre, dağı âzmiş degül-ler (ya’ni naşrâni degül-ler).”

< kaşı-n-ıl-mış

kaşıdırınıl-(قشدرنل):

Karıştırılmak, saptırılmak.

k.dılar (11a.7)

“Dağı **kaşıdırınıldılar**

göñül-leri içinde bızaguyı (ya’ni bızaguyı sevmegi) küfürleri sebebinden.”

< kaş-ı-ş-dır-ın-ıl-

kağulandırın-(قیغولندرن):

Kaygılandırmak, endişelendirmek, üzmek.

k.a (87b.7)

“Bayık bilürüz, bayık **kağulan-durına**, ol kim eydürler.”

< kağū+lan-dur-ın-

kesilin-(كسلن): Kesilmek, koparılmak.

k.e (75b.3)

“Bayık cezâsı anlaruñ kim çalışurlar Tañrıla dağı Yalavacıyla, yirde âzgünlük kim depeleneler yâ aşılınalar yâ **kesiline** elleri dağı âyaqları; sağ el, şol âyaq, yol aylanalar yirden.”

< kes-il-in-

kıgırnıl-(قغرئل): Çağrılmak, seslenilmek, nida olunmak.

k.dılar (104a.2)

“Dağı **kıgırnıldılar** kim şol uçmaq, mîrâş verinildüñüz âni, şundan ötürü kim olduñuz idi işlersiz.”

< kıgır-(ı)n-ıl-

kızdurunul-(قزدرئل): Kızdırılmak, ısıtılmak.

k.a (127a.7)

“Ol gün kim **kızdurunula** ânuñ üzre tamu odı içinde, pes göyündürüle ânuñ ula alınları dağı yanları dağı arqaları (ya’ni naşrânilerüñ); işbu oldur kim genc eyleyü gizlediler, kendözlerüñüz için.”

< kız-dur-un-ul-

kolın-(قولن): Bırakılmak, konulmak.

k.a (20a.3)

“Pes her kim **kolına** âña qardaşından nesne, pes uymaqdur eylüg ile dağı ödemekdür âña eylüg ile.”

< ko-l-ın-

konulun-(قولن): Konulmak, bırakılmak; geçici konulmak, emanet bırakılmak.

k.duğı (148a.2)

“Dağı bilür durağı yirin dağı **konulduğı** yirin.”

< ko-n-ul-un-

qoparunıl-, **qoparunul-**, **qopar(ı)nıl-**, **qopurunul-**, قپرونل ، قپرنل ، قپرنل)

(قپرنل: Haşrolunmak, diriltildikten sonra Allah huzurunda toplanmak; sürülmek, sürgün edilmek.

k.asız (23a.2, 35b.1, 48a.8, 82b.3, 91a.8, 119a.5)

“Dağı şakınuñ Tañrıdan dağı bilün bayık siz ânuñ depe **qoparunılasız**.”

< qop-ar-un-ıl-

olı-l-(اول ل): Olunmak, kılınmak, edilmek.

“Ya’ni yağlar kim harâm **olı-lmışdı**.”

< ol-ıl-

oñılT-(اولكند): Şifa vermek, iyileştirmek.

o.a (125a.8)

“Çalışuñ anlaruñ ula, ‘azâb eyleye anlara Tañrı ellerüñüzle dağı hür eyleye anları dağı arqa vire size anlaruñ üzre dağı **oñılda** göğüzlerin bir qavmuñ kim mü min-lerdür.”

< oñ-ıl-T-

öğredüş-(اكردش): (Birşeyi birbirine) karşılıklı öğretmek; hayırda yardımlaşmak. ö.ün (77b.1)

“**Öğredüşüñ** eyü işlere.”

< ögre-T-üş-

örtülün-(ارتلن): Örtülmek; bürünmek; kaplanmak.

ö.di (140b.3)

“Temen örtülündi gibi yüzleri, pâreler, giceden, qarañu.”

< ört-ül-ün-

örtünül-(اورتلل): Örtülmek.

ö.di (101b.7)

“Vesvese eyledi anlara şeytân, tâ aça ol ikiye âni kim **örtünüldi** ol ikiden ud yirlerinden dağı eyitdi, yıgmadı siz ikiye Çalabuñuz işbu âgaçdan illâ kim olasız iki ferişte, yâ olasız ebed qalıcılardan.”

< ört-ün-ül-

örünül-(اورئل): Örülmek, inşa ve tesis edilmek.

“Mezkit kim temel örünüldi şakınmaqlık üzre ilki günden, haqluraqdur kim şurasañ ânuñ içinde.”

< ör-ün-ül-

şavşurmaK+(صوشرمغ): Çapraz, çaprazlama.

ş. ıla (109b.10)

“Kesem ellerünüzi dağı ayaklarınuzi **şavşurmağ ıla** (ya’ni şağ el, şol âyağ), andan aşam sizi, hep.”

< şav-(u)ş-ur-mağ+

seçilinmiş(سچلنمش): Seçilmiş, açık seçik, belli.

s.ler (110b.4)

“Pes veribidük anlarıñ üzerine şu tûfâni dağı çekirge dağı buğday bitı dağı kurbagalar dağı kan, nişânlar, **seçilinmiş-ler**.”

< seç-il-in-miş

şığundur-(صغندر): Sığındırmak; emanet etmek.

ş.ırın (37b.4)

“Dağı ben **şığundurırın** âni saña dağı dölin ânuñ, şeytândan sürülmüş.”

< şığ-un-dur-

toğurdunulmuş(طغر دنلمش): Kendisinden çocuk doğurulan kimse, baba. (26b.8)

“Ziyânlu olunmaya ana oğlanıla, ne dağı **toğurdunulmuş** (ya’ni ata) ânuñ için oğlanıla.”

< toğ-ur-T-un-ul-mış

tırın-(طورن): Durdurulmak.

tı.dılar (87a.7, 87a.11)

“Dağı eger görseñ ol vaqıt kim **turındılar** od üzre (ya’ni Şirât üstünde), pes eyitdiler, iy, kâşke biz girü dönderinileydük dağı yalan tutmayayduğ Çalabumuz nişânların dağı olayduğ mü’min-lerden.”

< tur-ın-

ulaştırunıl-(اولشترنل): Birleştirilmek.

u.a (4a.2)

“Dağı keserler âni kim buyurdı Tañrı âni kim **ulaştırunıla**, dağı fesâd eylerler yırde.”

< ula-ş-tur-un-ıl-

uyunul-(يئنل): Uyunulmak, uyulmak, tâbi olunmak.

u.dılar (18b.6)

“Ol vaqıt kim bizâr oldı anlar kim **uyunuldılar** anlardan kim uydılar dağı gördiler ‘azâbı dağı ke-sildi anlardan sebebler.”

< uy-un-ul-

veribilin-(وربیلن): Gönderilmek, yolanmak.

v.di (106b.11)

v.mişdür (106b.11)

“Eyitti bir bölük serverler, anlar kim boyun virmediler kavmından, anlara, za’yıf şayıldılar, âña kim imân getürdi anlardan, bilür misiz, bayık Sâlih **veribilinmişdür** Çalabısından?”

< veribi-l-in-

virün-(ویرون): Verilmek.

“Yışıdlamaya anlardan ‘azâb, ne dağı anlar bakınalar yâ mühlet **virüneler**.”

< vir-ün-

yeñlin-(يكن): Yenilmek, mağlup edilmek.

y.esiz (35a.11)

“Eyit anlara kim kâfir oldılar, **yeñli-nesiz** dağı koparınılasız şamu depe.”

< yeñ-(i)l-in-

yilit-(ييلت): Aldatarak aceleyle koş-turmak; aldatarak koşuşturup tehlikeye atırmak.

y.ti (121b.4)

“Ol vaqıt kim eydürlerdi münâfıklar (ya’ni Medînedekiler) dağı anlar kim gönül-leri içinde (ya’ni Mekkedekiler) şayruluk, **yilitti** işbunları dîn-leri.”

< yil-it-

yiñilin-(يكن): Yenilmek, mağlup edilmek.

y.eler (120a.8)

“Andan **yiñilinelere**.”

< yiñ-il-in-

yiynidil-(يیندل): Hafifletilmek.

y.meye (42a.3)

“**Yiynidilmeye** anlardan ‘azâb, ne dağı anlar bakınalar.”

< yiyni+T-il-

yokandur-(يقتدر): Dokundurmak.

y.a (147a.6)

“Dağı eger **yokandura** saña Tañrı ziyân, giderici açıcı yokdur ânuñ illâ Ol.”

< yoğa-n-dur-

Netice:

Bu çalışmada yer alan, Eski Anadolu Türkçesinden yeni tespit edildiğini düşündüğüm kelimelerin Türk Dilinin zenginleştirilmesine katkıda bulunacağına inanmaktayım.

Kaynaklar:

ÇAĞIRAN, Önder, İki Şiveli ve Satır Altı Tefsirli Kur’an Mealinin İlk Şivesi Üzerine Dil İncelemeleri Işığında Eski Anadolu Türkçesi, Kastamonu, 2011.

Türk Dil Kurumu, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara, 1965, C. 2, s. 647b.